

Miljömålsbedömningar Jönköpings län 2020

Innehåll

1	Sammanfattning för Jönköpings län.....	2
2	Generationsmålet i Jönköpings län.....	5
3	Begränsad klimatpåverkan Jönköpings län.....	10
4	Frisk luft Jönköpings län.....	14
5	Bara naturlig försurning Jönköpings län.....	17
6	Giftfri miljö Jönköpings län.....	20
7	Skyddande ozonskikt Jönköpings län.....	24
8	Säker strålmiljö Jönköpings län.....	27
9	Ingen övergödning Jönköpings län.....	29
10	Levande sjöar och vattendrag Jönköpings län.....	32
11	Grundvatten av god kvalitet Jönköpings län.....	36
12	Myllrande våtmarker Jönköpings län.....	39
13	Ett rikt odlingslandskap Jönköpings län.....	43
14	God bebyggd miljö Jönköpings län.....	48
15	Ett rikt växt- och djurliv Jönköpings län.....	52

1 Sammanfattning för Jönköpings län

1.1 Inledning Jönköpings län

Miljömålssystemet består av ett generationsmål och 16 miljökvalitetsmål. 14 av målen berör Jönköpings län. I länet pågår ett aktivt åtgärdsarbete som bidrar till att nå miljömålen och den ekologiska dimensionen av Agenda 2030. För elva av målen gör Länsstyrelsen regionala bedömningar av måluppfyllelsen och miljötilståndet. För alla redovisas genomförda åtgärder.

Utvecklingen är långt ifrån tillräcklig trots åtgärder och ambitiösa planer som tas fram i god samverkan. Endast ett mål, Grundvatten av god kvalitet, är nära att nås 2020 av de miljökvalitetsmål som följs upp på regional nivå. Den miljömässiga dimensionen av Agenda 2030 behöver integreras och få genomslag i verksamheter, i politiken, hos företag och hos allmänheten. Ökat ledarskap, engagemang och insatser krävs av myndigheter, privatpersoner, näringsliv och kommuner för att nå en bättre miljö för nuvarande och kommande generationer. Samtidigt krävs också internationella åtaganden för att vi ska nå målen.

Ett problem i bedömningsarbetet är bristande underlag som gör att miljötilstånd och trender i flera fall inte kan bedömas på en tillräckligt god nivå.

1.2 Miljötilståndet i Jönköpings län

Tre mål har en negativ utvecklingstrend. Två av dessa är Ett rikt odlingslandskap och Ett rikt växt- och djurliv. Det beror framförallt på att livsmiljöer fragmenteras och arter försvinner, särskilt i jordbruks- och skogslandskapet. Det krävs mycket att vända trenden. För att motverka negativa habitatförändringar och överexploatering behövs planering på landskapsnivå, där även klimatanpassning beaktas. Även för målet Giftfri miljö går riktningen åt fel håll. Det saknas kunskap om många kemikaliers långsiktiga effekter och deras förekomst i naturen. Det krävs insatser som styrmedel, riktade åtgärder och förändrade beteenden.

Två mål har en positiv utvecklingstrend, Bara naturlig försurning och Ingen övergödning. Försurning är visserligen fortfarande ett stort miljöproblem i Jönköpings län och det tar lång tid för naturen att återhämta sig, även med fortsatt kalkning. Men utvecklingstrenden bedöms ändå som positiv för dessa mål eftersom det försurande nedfallet har minskat och insatser har utförts för att minska orsakerna till övergödning.

För Frisk luft, God bebyggd miljö och Myllrande våtmarker är utvecklingen neutral, det har även Skogsstyrelsen bedömt för Levande skogar. Däremot är utvecklingen oklar för Levande sjöar och vattendrag samt Grundvatten av god kvalitet.

För målen Begränsad klimatpåverkan, Skyddande ozonskikt och Säkert strålmiljö görs ingen regional bedömning. Den nationella bedömningen är att utvecklingstrenden är negativ för Begränsad klimatpåverkan. För de båda andra målen går det inte att se en tydlig riktning för utvecklingen i miljön.

1.3 Åtgärdsarbetet i Jönköpings län

Åtgärder som bidrar till miljömålen finns samlade i tre åtgärdsprogram: Hälsans miljömål 2016–2021, Vattnets miljömål 2017–2021 och Grön handlingsplans åtgärdsprogram 2018–2022. Arbetet pågår med att ta fram två nya åtgärdsprogram som kopplar till länets klimat- och energistrategi.

Flera insatser är igång för att aktörer ska ställa om fordonsparken till fossilfritt och bidra till hållbara transporter. En guide har tagits fram för att förenkla arbetet för organisationer, företag och offentlig sektor. Att bidra till en giftfri miljö är ett annat område där många insatser sker. Ett exempel är arbetet för en giftfri förskola. Vid tillsyn och prövning lyfts vikten av att minska användning och spridning av farliga kemikalier.

Även inom biologisk mångfald har flera nya insatser startat under året. I pollineringsuppdraget har uppsökande rådgivning och åtgärdsarbete fortsatt, med värdetrakter inom grön infrastruktur som utgångspunkt. Flera LONA-projekt har beviljats för att stärka förutsättningarna för pollinatörer. I arbetet med invasiva främmande arter har fokus varit på att informera, inventera och uppmana till inrapportering. Det bäddar för ett kommande effektivt åtgärdsarbete.

Flera stora åtgärder pågår inom vattenområdet i länet. Det pågår muddringar av övergödda sjöar, sanering av förorenade grundvatten och ett omfattande arbete med genomförandet av den Nationella planen för miljöanpassning av vattenkraftverk (NAP).

1.4 Tabell över Jönköpings läns bedömningar av respektive miljö kvalitetsmål

Miljömål	Målbedömning (ja, nära, nej)	Miljö tillstånd (trendpil)
Begränsad klimatpåverkan	<i>Ingen regional bedömning</i>	<i>Ingen regional bedömning</i>
Frisk luft	Nej	→
Bara naturlig försurning	Nej	↗
Giftfri miljö	Nej	↘
Skyddande ozonskikt	<i>Ingen regional bedömning</i>	<i>Ingen regional bedömning</i>
Säker strålmiljö	<i>Ingen regional bedömning</i>	<i>Ingen regional bedömning</i>
Ingen övergödning	Nej	↗
Levande sjöar och vattendrag	Nej	○
Grundvatten av god kvalitet	Nära	○
Myllrande våtmarker	Nej	→
Levande skogar	Nej	→
Ett rikt odlingslandskap	Nej	↘
God bebyggd miljö	Nej	→
Ett rikt växt- och djurliv	Nej	↘

2 Generationsmålet i Jönköpings län

2.1 Sammanfattning för Generationsmålet Jönköpings län

För att välfärd och tillväxt inte ska ske på bekostnad av miljö eller global rättvisa krävs en samhällsomställning där social, miljömässig och ekonomisk hållbarhet är i fokus. I Jönköpings län pågår arbete kring Agenda 2030 hos flera aktörer. Arbetet med miljömålen bidrar till att nå de miljömässiga målen i Agenda 2030. Samverkan är god mellan aktörer i länet och arbetet med regionala tematiska åtgärdsprogram för miljömålen är en framgångsfaktor. Åtgärder utförs i samverkan mellan aktörer från olika sektorer. Några exempel är vägledning för hållbara transporter, insatser för att främja pollinatörer och biologisk mångfald, miljöövervakning av giftiga ämnen samt restaureringar och områdesskydd av vattenmiljöer. Vissa perspektiv behöver beaktas i högre grad, såsom hållbar konsumtion, biologisk mångfald, giftfri miljö, minskad klimatpåverkan och hållbar samhällsplanering.

2.2 Åtgärdsarbete för Generationsmålet - Jönköpings län

2.2.1 Agenda 2030

Samverkan mellan Länsstyrelsen, Region Jönköpings län och kommuner kring Agenda 2030 i Jönköpings län har fortsatt. Länets kommuner har arbetat med utbildning inom projektet Glokala Sverige.

Länsstyrelserna har tagit fram ett processtöd för att utveckla arbetet med Agenda 2030 och integrera det i länsstyrelsernas verksamhet. Länsstyrelsen i Jönköpings län deltar som pilotlän¹.

Länsstyrelsen i Jönköpings län har spridit information till kommunerna om den nya vägledningen för lokalt arbete med miljömål och Agenda 2030².

2.2.2 Det strategiska miljömålsarbetet

Länsstyrelsens samverkan och dialog med kommunerna i Jönköpings län har fortsatt. Många kommuner har behov av att få det strategiska miljömålsarbetet att bli en integrerad del av kommunkoncernens verksamhet och etablerad i ledningsstrukturen.

Sävsjö kommun har startat ett hållbarhetsråd med politiker och tjänstepersoner. Eksjö kommun har börjat ta fram en miljöpolicy och en handlingsplan. Habo kommun har antagit ett nytt miljöprogram.

Nya regionala åtgärdsprogram för minskad klimatpåverkan och klimatanpassning tas fram i samverkan med aktörer i Jönköping län. Åtgärderna har sin utgångspunkt i länets klimat- och energistrategi³. Åtgärdsprogrammen skickas ut på remiss i slutet av 2020.

¹ Agenda 2030 Världens agenda – Länsstyrelsernas agenda. [Här är länk till källa](#)

² Vägledning för lokalt arbete med miljömål och Agenda 2030, Länsstyrelserna 2020. [Här är länk till källa](#)

³ Klimat- och energistrategi för Jönköpings län. [Här är länk till källa](#)

2.2.3 Kulturmiljö, ekosystem och biologisk mångfald

Länsstyrelserna har tagit fram ett kartverktyg med värdeetrakter för att bevara och stärka grön infrastruktur och skapa hållbara landskap.⁴ En värdeetrakt är ett kunskapsunderlag som visar på särskilda ekologiska värden i landskapet. Kartverktyget är användbart när kommuner prioriterar och planerar naturvårdsåtgärder och markanvändning.

Nya naturreservat och andra områdesskydd har bildats i Jönköpings län. Länsstyrelsen har ordnat utbildningar och fältträffar för kommunerna med fokus på pollineringsfrämjande skötsel samt ökat informationsinsatserna om invasiva främmande arter.

Länsstyrelsen i Jönköpings län arbetar för att stärka kulturmiljöperspektivet i den kommunala plan- och byggprocessen samt i arbetet med länets naturreservat. Kulturmiljöanslaget har använts för att stödja vardagliga kulturmiljöer samt till länets två kulturresevat. Länsstyrelsen stödjer arbetet vid kulturresevatet Åsen med traditionella grödor och lantraser. Kunskapsunderlag om kulturmiljö och metodstöd⁵ till kommuner i Jönköpings län har tagits fram.

Länsstyrelsen i Jönköpings län har gjort en klimat- och sårbarhetsanalys för den egna verksamheten. Myndighetens risker i ett förändrat klimat har identifierats och de risker som bedömts som högst har kopplats till åtgärder.

Flera kommuner i Jönköpings län, Jönköping, Värnamo, Vaggeryd och Sävsjö, har antagit eller arbetar med nya grönstrukturplaner och översiktsplaner där grön infrastruktur, ekosystemtjänster och biologisk mångfald finns med i större utsträckning än tidigare.

2.2.4 Människors hälsa

Som en effekt av coronapandemin har naturvistelserna ökat under året. I Länsstyrelsens naturreservat samt i nationalparken Store Mosse och i kommunernas naturområden har antalet besökare varit fler än tidigare år, se Bild 1 för Store Mosse nationalpark och Bild 2 för Skurugata och Ryfors gammelskog.

⁴ [Kartverktyg med samlade värdeetrakter Här är länk till källa](#)

⁵ Pågående projekt: Ekonomiskt bidrag från länsstyrelsen för ny kulturmiljöinformation. [Här är länk till källa](#)

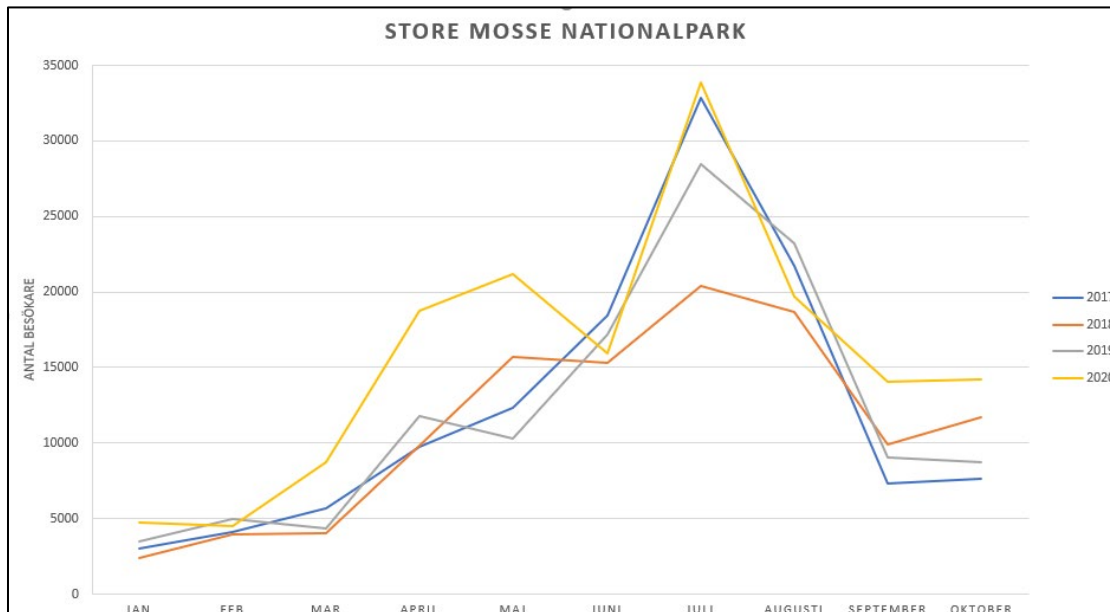

Bild 1. Antal besökare i Store Mosse nationalpark 2017-2020

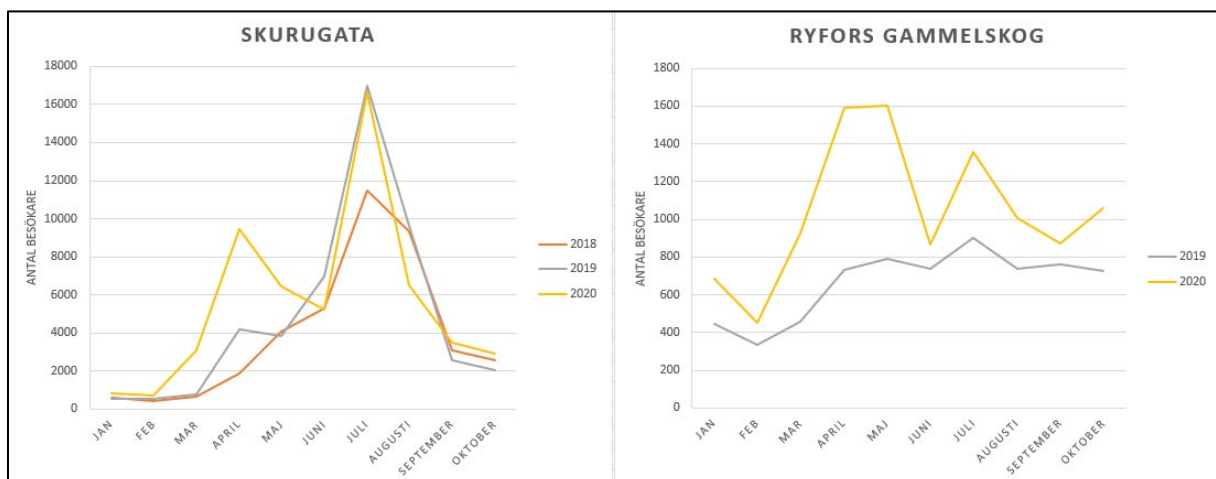

Bild 2. Antal besökare i naturreservaten Skurugata (2018-2020) och Ryfors gammelskog (2019-2020)

Samarbete mellan aktörer i Jönköpings län pågår inom ramen för regionala strategin ”Tillsammans för jämlik hälsa och ett bra liv i Jönköpings län”⁶. Flera kommuner har påbörjat arbete med att starta Hälsocenter som ska arbeta förebyggande med folkhälsa kopplat till livsstilsförändringar⁷.

Mätningar av luftkvalitet i Jönköpings tätort samt modellberäkningar i länets alla kommuner har genomförts. De flesta överskridandena för luftkvalitet sker på hårt trafikerade gator. I bakgrundsmiljöer, som är de miljöer människor mest vistas i, är situationen i regel bättre.

⁶ Handlingsplan 2018-2019 till strategin Tillsammans för jämlik hälsa och ett bra liv i Jönköpings län, RJL 2017/3229. [Här är länk till källa](#)

⁷ Hälsocenter Region Jönköpings län. [Här är länk till källa](#)

Vägtrafiken är den viktigaste källan till luftföroreningar och flera kommuner arbetar för att minska trafiken i tätorterna och öka kollektivtrafik samt gång- och cykelresor. Energikontor Norra Småland, som är en del av Region Jönköpings län, driver projekten Hela Resan och REDI som främjar hållbara resor i länet⁸.

Gemensam planering inför Friluftslivets år 2021⁹ har påbörjats med aktörer i Jönköpings län. Arbeta för att utveckla och stärka organisation och upplevelser kring Smålandsleden¹⁰ pågår. I samarbetet finns representanter från Länsstyrelsen, länets kommuner, Smålands Turism och Region Jönköpings län. Jönköpings kommun blev utsedd till årets friluftskommun¹¹ och flera kommuner har utvecklat sitt friluftslivsarbete under året.

2.2.5 Resurseffektiva kretslopp

Vaggeryds kommun har fått medel från Klimatklivet för att minska matsvinnet i kommunala verksamheter och utåtriktat mot allmänheten¹².

Jönköpings läns regionala livsmedelsstrategi¹³ syftar till att öka livsmedelsproduktionen för att på sikt öka självförsörjningsgraden för hela landet gällande mjölk och kött som länet är bra på att producera. Strategin har identifierat fem fokusområden och handlingsplaner har tagits fram för respektive område. De innehåller prioriterade aktiviteter och åtgärder som ska genomföras till och med 2022. Ett led i att öka livsmedelproduktionen är att upplysa kommunerna om jordbruksmarkens värde och betydelsen av att inte exploatera jordbruksmark för bostäder, infrastruktur och industri. Länsstyrelsen i Jönköpings län har publicerat en rapport¹⁴ om jordbruksmarkens värde som är tänkt utgöra ett stöd till kommuner i deras planeringsarbete.

Region Jönköpings län driver projektet Vagar till hållbar utveckling, finansierat av Tillväxtverket. Inom projektet finns insatsområdena hållbarhetssäkrad finansiering, övergripande omställning, jämställd och jämlik digitalisering samt hållbarhetsdriven näringslivsutveckling och cirkulär ekonomi¹⁵.

2.2.6 Hushållning med naturresurser

De senaste årens torka och låga vattennivåer i Jönköpings län orsakar fortfarande sårbarhet i både livsmedelsproduktionen och i samhället. På både kommunal och regional nivå genomförs åtgärder för att minska sårbarheten.

Länsstyrelsen arbetar med att uppdatera den regionala vattenförsörjningsplanen för Jönköpings län. Den innehåller både dricksvattenförsörjning och andra vattenbehov.

⁸ Energikontor Norra Småland. [Här är länk till källa](#)

⁹ Nationella projektet Friluftslivets år 2021. [Här är länk till källa](#)

¹⁰ Smålandsleden. [Här är länk till källa](#)

¹¹ Sveriges friluftskommun 2020. Naturvårdsverket. [Här är länk till källa](#)

¹² Minska matsvinnet, Vaggeryds kommun, 2019-08-20. [Här är länk till källa](#)

¹³ 2019:17 Regional livsmedelsstrategi för Jönköpings län 2030. [Här är länk till källa](#)

¹⁴ 2020:15 Jordbruksmarkens värden för samhällsplaneringen. Länsstyrelsen i Jönköpings län. [Här är länk till källa](#)

¹⁵ Projektet Vagar till hållbar utveckling. [Här är länk till källa](#)

2.2.7 Förnybar energi och effektiv energianvändning

Jönköpings län har som vision att bli ett klimatsmart plusenergilän, vilket framgår i länets klimat- och energistrategi¹⁶. Samarbete mellan olika aktörer sker genom länets Klimatråd¹⁷.

Projektet FASTR¹⁸ arbetar för en snabbare omställning till fossilfria transporter. Projektet ska stärka förutsättningarna för att alla fordon i Jönköpings län blir oberoende av fossila bränslen, såväl på landsbygd som i tätort.

På uppdrag av Klimatrådet i Jönköpings län drivs projektet Bridging the Gap¹⁹. En guide för hållbara transporter för företag har tagits fram inom projektet. Guiden²⁰ innehåller tips och råd om hur företag eller organisationer kan arbeta med sina transporter.

Två nya tankstationer för biogas har etablerats med finansiering från Klimatklivet, en i Vetlanda och en i Nässjö.

Region Jönköpings län har installerat solceller på 17 000 m² med placeringar på länets tre sjukhus, flera vårdcentraler, folkhögskolor samt kulturhuset Spira.

Projektet Kraftsamling Vindkraft har startat. Det drivs av Länsstyrelsen i Jönköpings län och Energikontor Norra Småland. Målet är att stärka förutsättningarna för fysisk planering för vindkraft på såväl regional som kommunal nivå, samt åstadkomma en tydlig, effektiv och transparent tillståndsprocess i länet och på så sätt främja en hållbar utbyggnad av vindkraft.

Länsstyrelsen i Jönköpings län arbetar med det nationella projektet Incitament för energieffektivisering²¹ som syftar till att öka företags arbete med energieffektivisering och minska företagens klimatpåverkan med hjälp av tillsynsvägledning. Fokus för Länsstyrelsen är att följa upp de företagsbesök som genomförts för att se om företagen har ökat sitt energiarbete och ytterligare motivera till fortsatt arbete. Länsstyrelsen deltar också i projektet Branschvisa vägledningar²² där metodstöd tas fram gällande bästa teknik för effektoppar och restvärme, trä samt livsmedel.

2.2.8 Hållbar konsumtion av varor och tjänster

Länsstyrelsen i Jönköpings län har tillsammans med Konsumentverket ordnat ett digitalt seminarium om miljösmarta konsumtionsmönster²³.

CSR Småland har drivit ett pilotprojekt för cirkulär ekonomi²⁴ med stöd från Tillväxtverket och Region Jönköpings län. 13 företag har utvecklat handlingsplaner för att börja testa cirkulära affärsmodeller. Förutom företag har samarbete med RISE²⁵ och Jönköping University ingått i projektet.

¹⁶ Klimat- och energistrategi för Jönköpings län. [Här är länk till källa](#)

¹⁷ Klimatrådet i Jönköpings län. [Här är länk till källa](#)

¹⁸ Region Jönköping projekt FASTR. [Här är länk till källa](#)

¹⁹ Klimatrådets projekt Bridging the gap. [Här är länk till källa](#)

²⁰ Guide Hållbara transporter för företag, Klimatrådet i Jönköpings län. [Här är länk till källa](#)

²¹ Energimyndigheten Incitament för energieffektivisering. [Här är länk till källa](#)

²² Branschvisa vägledningar för bästa teknik. [Här är länk till källa](#)

²³ Seminarium Klimatvecklan Jönköpings län. [Här är länk till källa](#)

²⁴ CSR Småland Pilotprojekt Cirkulär ekonomi. Slutrapport Pilotprojekt Cirkulär ekonomi. [Här är länk till källa](#)

²⁵ RISE forskningsinstitut. [Här är länk till källa](#)

3 Begränsad klimatpåverkan Jönköpings län

3.1 Sammanfattning för Begränsad klimatpåverkan - Jönköpings län

Utvecklingen för klimatet är oroande och takten med att minska utsläppen av växthusgaser är för låg. Växthusgaserna i atmosfären leder till ett allt varmare klimat. Största delen av Jönköpings läns utsläpp kommer från förbränning av fossila bränslen för transporter, el och värme samt industriprocesser. Det finns stora möjligheter att minska utsläppen, men tempot måste öka.

3.2 Utveckling i miljön och målbedömning för Begränsad klimatpåverkan – Jönköpings län

Målbedömning och trender för miljömålet minskad klimatpåverkan bedöms inte på regional nivå. På nationell nivå görs bedömningen att utvecklingen i miljön är negativ.

3.3 Åtgärdsarbete för Begränsad klimatpåverkan - Jönköpings län

3.3.1 Åtgärder på regional nivå – myndigheter

- Länsstyrelsen i Jönköpings län har under året arbetat med att ta fram ett nytt åtgärdsprogram för Minskad klimatpåverkan med utgångspunkt i länets nya klimat- och energistrategi från 2019. Ett flertal workshops med länets kommuner, Regionen Jönköpings län, företag samt Klimatrådets aktörer har genomförts under året. Åtgärdsprogrammet ska skickas ut på remiss innan årets slut och ska börja gälla från mitten av 2021.
- Projektet FASTR²⁶ som leds av Energikontor Norra Småland i samarbete med Länsstyrelsen i Jönköpings län med stöd från Klimatrådet. Projektet har arbetat för att etablera infrastruktur för förnybara drivmedel inklusive laddinfrastruktur där det saknas i länet.
- På uppdrag av Klimatrådet drivs projektet Bridging the Gap²⁷ som är inne på sitt sista år. Under året har bland annat en guide för företag tagits fram för hållbara transporter för företag. Guiden²⁸ innehåller tips och råd hur företag eller organisationer kan arbeta med sina transporter.
- Energikontor Norra Småland i samarbete med Länsstyrelsen i Jönköpings län har under året startat projektet Kraftsamling Vindkraft i Jönköpings län. Projektet ska pågå till slutet av 2022. Målet med projektet är att stärka förutsättningarna för fysisk planering för vindkraft samt en tydlig, effektiv och transparent tillståndsprocess i länet och på så sätt främja en hållbar utbyggnad av vindkraft.
- Region Jönköpings län har under det senaste året installerat solceller på drygt 17 000 m² med placeringar på länets tre sjukhus, flera vårdcentraler, folkhögskolor samt kulturhuset Spira.
- Jönköpings länstrafik har under året arbetat enligt ett nytt trafikavtal. Nu körs regiontrafiken med biogas i utpekade områden. Resten av regiontrafiken körs på biodrivmedel (HVO och RME). Detta innebär att regionbusstrafiken är 100 procent förnybar.

²⁶ Region Jönköping projekt FASTR. [Här är länk till källa](#)

²⁷ Klimatrådets projekt Bridging the gap. [Här är länk till källa](#)

²⁸ Guide Hållbara transporter för företag, Klimatrådet i Jönköpings län. [Här är länk till källa](#)

- För Jönköpings länstrafik pågår en upphandling av stadstrafiken i Jönköping. Stomlinjebussarna 1, 2, 3 kommer att gå på el, medan resterande stadsbussar kommer att gå på biogas. Detta trafikavtal planeras träda i kraft i juni 2021 och innebär att stadsbusstrafiken kommer att vara 100 procent förnybar.
- Klimatrådet Jönköpings län har även detta år genomfört ett flertal aktiviteter för att minska länets klimatpåverkan under länets klimatvecka. Plusenergiforum med fokus på framtidens hållbara transporter och resande, ett seminarium med tema mat och klimat, ett seminarium om miljösmarta konsumtionsmönster, workshop om affärsutveckling och klimat, naturvandringar med tema naturmarker och betesmarker och många fler.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län yttrar sig i beslut om investeringsstöd från Klimatklivet i länet. Klimatklivet har genererat fortsatt stort intresse i län. Under årets två ansökningsomgångar har totalt 50 ansökningar om investeringsstöd inkommit. Klimatklivet har bland annat resulterat i två nya tankstationer för biogas i Vetlanda och Nässjö under år 2020.
- Energikontor Norra Småland har genom satsningen REDI utbildat kommuner och regioner i resfria digitala möten.
- Energikontor Norra Småland stöttar små och medelstora företag att effektivisera sin energianvändning genom de nationella satsningarna Energieffektiviseringsnätverk²⁹ och Regionala noder för energikartläggningsstöd³⁰. Det sistnämnda projektet har just nu, 12 beviljade finansiella stöd med en besparing tillsammans på 2 000 MWh per år.

3.3.2 Åtgärder på kommunal nivå

- Vetlanda kommun har med stöd från Klimatklivet under året fått en biogastankstation för publik tankning.
- Flera kommuner har under året arbetat aktivt med att förbättra olika resepolicy och sparsamma körningar. Vetlanda kommun har infört en ny fordonsorganisation, de har även en ny policy samt riktlinjer och handlingsplan för möten, resor och trafiksäkerhet. Värnamo kommun har satsat på sparsam körning med bl.a. utbildningstillfällen för att öka den planerade körningen samt tagit fram interna riktlinjer för tjänsteresor.
- Vetlanda kommun anlägger cykelöverfarter för att underlätta cykling i gatumiljö.
- Habo kommun visade under årets klimatvecka i länet inspirerande filmer och hållbarhetstips. Syftet har varit att inspirera, informera och ge tips för en miljömedveten livsstil och visa möjligheter att agera miljösmart.
- Tranås kommun arrangerade flertalet aktiviteter under årets klimatvecka så som skräpplockarutmaning, Cykelkampanjer, Cykeldagar för anställda i kommunen samt Återvinningspromenad.

3.3.3 Åtgärder inom näringslivet

- LRF Jönköping jobbar med Greppa Näringens Klimatkollen för växtodlingsgårdar.
- ICA Maxi och LRF Sydost har tillsammans i projektet Redig Mat från Trakten ett arbete för att öka produktionen av livsmedel i Småland, på Öland och i Blekinge.

²⁹ Energieffektiviseringsnätverk. [Här är länk till källa](#)

³⁰Regionala noder för energikartläggningsstöd. [Här är länk till källa](#)

- Elmia anordnade under klimatveckan ett seminarium ”God mat för människa och miljö” där bland annat Region Jönköpings län samt LRF Jönköping deltog.
- Värnamo Energi, Husqvarna Group, GARO, Café Bar och Ikea Torsvik har genom projektet Bridging the Gap visat på genom berättelser med goda exempel på hur företag kan jobba med hållbara transporter.
- HZI Jönköping Biogas AB har beviljats klimatklivsinvestering för uppförande av biogasanläggning som under 2020 färdigställs.
- Under året har Cybercom arbetat med översyn av Solkalkylatorn, som ursprungligen togs fram av Klimatrådet i Jönköpings län. Den ska lanseras för hela Sverige.

3.4 Tillståndet och målbedömning för Begränsad klimatpåverkan - Jönköpings län

Klimatkrisen orsakad av utsläpp av koldioxid och andra växthusgaser är en av vår tids största utmaningar. Under de närmaste åren behövs snabba och omfattande åtgärder. Trots ansträngningar att begränsa vår negativa klimatpåverkan fortsätter de globala koldioxidutsläppen att öka år efter år³¹. För att miljö kvalitetsmålet ska nås krävs kraftfulla nationella och internationella åtaganden samt att ambitionsnivån höjs ytterligare. Nya, förändrade styrmedel måste till inom flera områden för att ett effektivt arbete ska få långsiktigt genomslag. Utvecklingen går alldeles för långsamt på många områden och kraftfullare åtgärder behöver genomföras snarast.

Den största utmaningen för Jönköpings län är den kraftigt fossilberoende transportsektorn. Växthusgasutsläppen från transportsektorn i Jönköpings län har minskat något men är fortfarande på för höga nivåer. Enligt det regionala målet ska dessa utsläpp minska med 75 procent från 2010 till 2030, vilket innebär en nivå på 200 000 ton. Transporterna behöver effektiviseras eller ersättas samtidigt som en förflyttning till mer energieffektiva färdmedel med möjlighet att köra på förnybara drivmedel krävs. Samtidigt behövs också planering för ett hållbart transportsystem. Gång-, cykel- och kollektivtrafik behöver prioriteras högre, i såväl nationella som regionala styrdokument. Biogasen har en viktig roll där kostnadseffektiva stöd, både för produktion och för distribution, är angelägna. Utökad publik och icke-publik laddinfrastruktur för elfordon är också en nödvändighet för att kunna minska transportutsläppen. Insatser genomförs på fler håll, men takten behöver omedelbart höjas kraftigt inom samtliga områden för att nå målen.

Under perioden 1990–2018 har de totala utsläppen i länet minskat med ungefär 25 procent och uppgår nu till 1,6 miljoner ton. Enligt mål i länets klimat- och energistrategi ska dessa utsläpp minska med 75 procent mellan 1990 och 2030, medan växthusgasutsläppen från länets konsumtion ska vara lägre än ett ton per person och år till 2045.

För att nå Jönköpings läns vision om att bli ett klimatsmart plusenergilän senast 2045 måste även energianvändningen minska samtidigt som produktionen av förnybar energi ökar så att länet bidrar med ett överskott till andra län och länder. Det pågår ett intensivt arbete med att driva energi- och klimatfrågorna framåt, bland annat genom Klimatrådet Jönköpings län som är ett samordnande nätverk för näringsliv, offentlig sektor och organisationer. Arbetet bidrar till att stärka samverkan och hitta åtgärder för att minska länets negativa klimatpåverkan, exempelvis

³¹ Le Quéré et al., 2018. Global Carbon Budget 2018. Earth System Science Data, 10, 2141-2194.

genom minskad energianvändning, energieffektivare transporter och klimatsmart konsumtion. Ett nytt åtgärdsprogram för att driva fram kraftfulla effekter är också ett verktyg som länet gemensamt nu jobbar med för att komma längre. För att nå målen och minska klimatpåverkan från konsumtionen behöver även regional statistik tas fram, samtidigt som arbetet skulle gynnas av ett nationellt mål.

Det regionala klimatarbetet stöds av de nationella satsningarna på många sätt, men är också till stor del beroende av dessa. Målen i länets energi- och klimatstrategi går i linje med eller är mer ambitiösa än de nationella målen och det klimatpolitiska ramverket ger långsiktiga förutsättningar för Länsstyrelsen i Jönköpings läns uppdrag inom området³².

Av de globala målen för hållbar utveckling kopplar miljö kvalitetsmålet och genomförda åtgärder främst till mål 13 Bekämpa klimatförändringarna, men även mål 7 Hållbar energi för alla, samt mål 11 Hållbara städer och samhällen.

³² Regeringskansliet, 2017. Det klimatpolitiska ramverket. [Här är länk till källa](#)

4 Frisk luft Jönköpings län

4.1 Sammanfattning för Frisk luft - Jönköpings län

Luftkvaliteten i Jönköpings län har förbättrats markant sedan 1980-talet. Men utvecklingen har avstannat under de senaste åren. Det är särskilt svårt att nå miljökvalitetsmålet vid hårt trafikerade gator i tätorterna. Halterna av luftföroreningar är högst i Jönköping men målets gränsvärden, särskilt för bensen, beräknas överskridas även i andra kommuner. För att nå målet behöver trafiken minska i stadsmiljön. Här är fysisk planering ett viktigt verktyg.

4.2 Utveckling i miljön och målbedömning för Frisk luft – Jönköpings län

Nej, miljökvalitetsmålet är inte uppnått och kommer inte kunna nås med befintliga och beslutade styrmedel och åtgärder år 2020. Utvecklingen är neutral.

4.3 Åtgärdsarbete för Frisk luft - Jönköpings län

4.3.1 Åtgärder på regional nivå – myndigheter

- Energikontor Norra Småland, en del av Region Jönköpings län, driver projektet Hela Resan – Regionalt stöd för hållbart resande i expansivt Jönköpings län³³. De flesta av länets kommuner deltar i projektet, där man har genomfört flera åtgärder. Projektet har anordnat flera tematräffar med temat hållbart resande och pågår till våren 2021.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län driver projektet ”Bridging the Gap – för att nå ett nollutsläpp av koldioxidkvivalenter inom transportsystem i Jönköpings län” på uppdrag av länets Klimatråd³⁴. Projektet gynnar även luftkvaliteten.
- Energikontor Norra Småland driver projektet FASTR³⁵ i samarbete med Länsstyrelsen i Jönköpings län. Projektet syftar till en snabbare omställning till fossilfria transporter. Fokus har legat på att etablera och stärka förutsättningarna för infrastruktur för förnybara drivmedel där det saknas i Jönköpings län. Även detta projekt gynnar luftkvaliteten i både tätort och landsbygd.

4.3.2 Åtgärder på kommunal nivå

- Värnamo kommun har tagit fram en ny trafikplan där inriktningen bland annat är att samhällsplaneringen ska bidra till ett minskat bilberoende och lägre bilinnehav.
- Vetlanda kommun har infört en ny fordonsorganisation som under år 2019 har lett till att organisationens resor har minskat med 10% jämfört med året innan.
- Jönköpings länstrafik nya upphandling av stadstrafiken i Jönköping innebär att bussarna på de tre stomlinjerna kommer att köra med el från och med sommaren 2021.
- Samverkansområdet för kontroll av luftkvalitet i Jönköpings län övervakar läget för luftkvaliteten i länet genom mätningar och modellberäkningar. De kontinuerliga

³³ Energikontor Norra Småland, Hela resan. [Här är länk till källa](#)

³⁴ Klimatrådets projekt Bridging the gap. [Här är länk till källa](#)

³⁵ Region Jönköping projekt FASTR. [Här är länk till källa](#)

mätningarna i Jönköping kan följas i realtid på en webbsida³⁶ och resultatet används i samhällsplaneringen.

4.3.3 Åtgärder inom näringslivet

Jönköpings läns luftvårdsförbund³⁷, där flera privata verksamhetsutövare ingår tillsammans med statliga myndigheter och länets kommuner, genomför mätningar och informationsinsatser.

4.4 Tillståndet och målbedömning för Frisk luft - Jönköpings län

Mätningarna och beräkningarna i länet visar att målet inte är uppnått och inte kommer att kunna nås med befintliga och beslutade styrmedel och åtgärder. Trenden är neutral då det inte längre går att se en säkerställd nedåtgående trend av halterna av de viktigaste luftföroreningarna. Bättre teknik motverkas av en ökad trafikbelastning. De luftföroreningar för vilka det finns data för under de senaste åren visar på att målet inte klarades under år 2019.

Åtgärder för att förbättra luftkvaliteten behöver genomföras på alla nivåer, både nationellt och internationellt. Ett viktigt verktyg för att förbättra luftkvaliteten är den fysiska planeringen. En del av luftföroreningarna har sitt ursprung i andra länder, marknära ozon är det tydligaste exemplet på detta. Internationella avtal och överenskommelser är därför viktiga för att målet ska kunna nås.

I länet har andelen dieslbilar ökat de senaste åren. Denna förändring av fordonsflottan har en negativ inverkan på chanserna att nå målet eftersom dieslbilar generellt sett har högre kväveoxidutsläpp än bilar med andra drivmedel. Andelen resor per bil är högre i länet än för landet som helhet³⁸. För att målet ska kunna nås måste både bilanvändandet i tätorter och användningen av dubbdäck i tätortsmiljöer minska.

Det finns flera luftföroreningar som har en negativ effekt på både hälsa och miljö. Under år 2020 genomfördes mätningar av luftkvalitet i Jönköpings tätort samt modellberäkningar i länets alla kommuner. De flesta överskridandena av miljömålets preciseringar med avseende på luftkvalitet sker på hårt trafikerade gator. I bakgrundsmiljöer, som är de miljöer människor mest vistas i, är situationen i regel bättre. Halterna av luftföroreningar kan variera mellan åren, bland annat beroende på väder.

4.4.1 Kvävedioxid

Kvävedioxid påverkar lungfunktionen och fungerar även som en markör för andra luftföroreningar. Där det finns höga halter av kvävedioxid finns det ofta höga halter av andra skadliga ämnen. Mätningar finns i Jönköping och där har halterna sjunkit de senaste 20 åren, men halterna i gatumiljö ligger fortfarande över miljömålet. År 2019 låg årsmedelhalten över miljömålet i Jönköping enligt både mätningar³⁹ och beräkningar. Beräkningar från övriga kommuner i länet tyder på att miljömålet där klaras, med undantag för Nässjö kommun⁴⁰.

³⁶ Aktuell luftkvalitet, Jönköping. [Här är länk till källa](#)

³⁷ Luftvårdsförbundet [Här är länk till källa](#)

³⁸ Resvanor uppdelade på färdväg och kön i Jönköpings län, indikator. [Här är länk till källa](#)

³⁹ Datavårdsrapport för luftkvalitet. [Här är länk till källa](#)

⁴⁰ Sweco, Uppföljning av miljö kvalitetsnormer och miljö kvalitetsmål för luftkvalitet i Jönköpings län för kalenderår 2019. [Länk till källa](#)

4.4.2 Partiklar

Partiklar är den luftförorening som orsakar störst hälsoproblem i Sverige. De bildas främst vid slitage av vägbanan, samtidigt som dubbdäcksanvändning är en stor bidragande orsak. Mätningar under år 2019 visar att nivåerna i Jönköping ligger på nivå med miljömålet för årsmedel av partiklar. Modellberäkningar indikerar däremot att det överskreds på andra gator i Jönköping. Halterna ligger dock under miljö kvalitetsnormen. Modellberäkningarna indikerar också att miljömålet för partiklar klaras i resten av kommunerna i länet. Halterna av partiklar tycks vara något lägre under år 2019 än 2018. Halterna kan dock variera över åren så det är svårt att se en trend. Under slutet av 2000-talet var riskerna stora att normen skulle överskridas i Jönköpings kommun, som därför fick i uppdrag av regeringen att ta fram ett åtgärdsprogram för partiklar. Eftersom normen inte har varit nära att överskridas under de senaste åren avslutades åtgärdsprogrammet under år 2019.

4.4.3 Bensen

Den största källan för bensen är biltrafiken, men även vedeldning är en betydande källa i vissa orter. Modellberäkningar tyder på att miljömålet för bensen överskreds år 2019 i Eksjö, Gislaved, Jönköping, Nässjö, Tranås, Vetlanda och Värnamo kommuner.

4.4.4 Marknära ozon

Marknära ozon bildas genom en kemisk reaktion mellan kväveoxider och flyktiga organiska ämnen i närvaro av solljus. Halterna är därför till stor del väderberoende. Dessa ämnens största källor är trafik och vissa industriprocesser. De kan spridas över stora avstånd och den största delen marknära ozon som förekommer i länet har sitt ursprung utomlands.

Marknära ozon bryts ned av kvävedioxid som släpps ut av trafiken. Det är därför lägre halter i tätorterna än på landsbygden. Höga halter marknära ozon kan påverka andningsvägarna negativt. Mätningar genomfördes i Asa, som ligger i Kronobergs län men nära länsgränsen till Jönköpings län, under åren 2007–2017, förutom år 2012. Under samtliga dessa år överskreds miljömålet.

4.4.5 Ozonindex

Marknära ozon är skadligt både för hälsan och för växter, vilket orsakar ett stort skördebortfall. Kostnaden för bortfallet har beräknats till mer än en miljard kronor varje år i Sverige⁴¹. Mätningar inom ozonmättnätet visar att det under år 2019 var höga halter av marknära ozon, dock inte lika höga som för det varma och torra året 2018.⁴² Miljömålet överskreds under år 2019 vid mätstationerna i Jönköpings län.

Miljö kvalitetsmålet Frisk luft kopplar främst till de globala målen 3 och 11.

⁴¹ En ekonomisk utvärdering av inverkan av marknära ozon på skog och jordbruksgrödor i Sverige baserat på ozonflux, 2019. [Här är länk till källa](#)

⁴² Marknära ozon i bakgrundsmiljö i Södra Sverige – resultat för 2019. [Här är länk till källa](#)

5 Bara naturlig försurning Jönköpings län

5.1 Sammanfattning för Bara naturlig försurning - Jönköpings län

Försurning är ett av länets största miljöproblem. Det gäller särskilt i de västra delarna av länet. Orsaken är ett stort nedfall av försurande ämnen under lång tid. Nedfallet har minskat men det tar lång tid för naturen att återhämta sig. Det kommer att krävas kalkning av sjöar och vattendrag under lång tid framöver för att förhindra negativa effekter på biologin. För att motverka skogsbrukets försurande effekt, som blivit allt större, måste mer aska återföras till skogsmarken.

5.2 Utveckling i miljön och målbedömning för Bara naturlig försurning

Nej, miljö kvalitetsmålet är inte uppnått och kommer inte kunna nås med befintliga och beslutade styrmedel och åtgärder år 2020. Trenden är dock positiv.

5.3 Åtgärdsarbete för Bara naturlig försurning - Jönköpings län

5.3.1 Åtgärder på regional nivå – myndigheter

- Skogsstyrelsen i Jönköpings distrikt informerar om askåterföring i sin rådgivning.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län har tagit fram planer för markkalkning i två kalkåtgärdsområden.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län och Klimatrådet har under året påbörjat arbetet med att ta fram ett nytt åtgärdsprogram för Minskad klimatpåverkan. Programmet ska beslutas under år 2021. Förbränningen av fossila bränslen är en stor källa till surt nedfall som orsakar försurning. Det finns därför starka kopplingar till klimatarbetet.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län planerar, samordnar och följer upp länets kalkningsverksamhet. Under år 2019 togs en ny regional åtgärdsplan för kalkningsverksamheten fram. Den gäller 2019–2023.

5.3.2 Åtgärder på kommunal nivå

- Kommuner i Jönköpings län genomför kalkning i sjöar och på våtmarker. Drygt 300 sjöar och 600 våtmarker ingår i åtgärden. Länets behov av kalkningsinsatser är fortsatt stora och idag åtgärdas avrinningsområden motsvarande 35 procent av länets yta. Tack vare kalkningen kan försurningskänsliga arter överleva i dessa sjöar och vattendrag.
- Energikontor Norra Småland driver projektet Hela resan, det syftar till att främja hållbara resvanor vid tjänsteresor och arbetspendling⁴³. Samtliga kommuner i Jönköpings län och Regionen deltar i projektet som leder till minskade utsläpp av kväveoxider.

5.3.3 Åtgärder inom näringslivet

- Jönköpings läns luftvårdsförbund, där både myndigheter och näringsliv är medlemmar genomför nedfallsmätningar av svavel och kväve.

⁴³ Energikontor Norra Småland, Hela resan. [Här är länk till källa](#)

5.3.4 Övriga åtgärder

- Aska från kommunala kraftvärmeverk, främst Torsvik utanför Jönköping, återförs till skogen. Skogsbruket är den största lokala orsaken till försurning. Grenar och toppar (grot) som förr lämnades i skogen, används nu ofta som biobränslen. Uttaget av grot leder till att näringsämnen inte återförs till skogsmarken. Den negativa påverkan kan motverkas genom att återföra aska. År 2019 återfördes aska på cirka 1 400 hektar i länet, vilket är lägre än år 2018⁴⁴. Askåterföringen sker i alldeles för liten skala, flaskhalsen just nu är själva spridningsmomentet. Det finns ingen statistik över grotuttag för år 2019 men år 2017 anmälde uttag på ca 4 500 hektar i länet, vilket är betydligt större områden än där askåterföringen genomförs.

5.4 Tillståndet och målbedömning för Bara naturlig försurning - Jönköpings län

Bedömningen att målet inte kommer att kunna nås med befintliga och beslutade styrmedel och åtgärder är samma som föregående år. Utvecklingen i miljön är positiv.

Försurning är ett av Jönköpings läns största miljöproblem. Orsakerna är att länet har tagit emot mycket nedfall av försurande ämnen som förts hit med vindarna från Europa, samt att delar av länet har en kalkfattig berggrund. Länets västra och sydvästra delar är värst utsatta. Delar av länet är mycket kraftigt försurningspåverkat.

Inom arbetet med EU:s vattendirektiv bedöms en tredjedel av alla vattenförekomster i länet inte uppnå god status avseende försurning utan kalkning. De flesta av dessa förekomster kalkas framgångsrikt och uppnår därigenom god status. Dock är kalkning inte tillräcklig för att nå god status i sex procent av alla vattenförekomster.

De senaste åren har den nationella medelstilledningen till kalkningen minskat. Hittills har det gått att effektivisera kalkningen så att negativa effekter i miljön inte har uppkommit. Det är dock osäkert om det går att minska medlen ytterligare utan att negativa effekter i försurade sjöar och vattendrag uppstår och att möjligheterna att nå miljö kvalitetsmålet försämras.

Internationella avtal och överenskommelser är nödvändiga för att målet ska kunna nås i Jönköpings län. Särskilt två internationella avtal har varit viktiga för minskade utsläpp och därigenom nedfallet; EU:s takt direktiv⁴⁵ och Göteborgsprotokollet⁴⁶. Det är viktigt att detta arbete fortsätter och att reglerna och taken skärps ytterligare.

5.4.1 Påverkan genom atmosfäriskt nedfall

Det sura nedfallet av svavel- och kväveföreningar är den största orsaken till försurningen i Jönköpings län. Sedan 1980-talet har svavelnedfallet minskat med 90 procent⁴⁷. Nedfallet till skogsmarken i länet ligger nu på cirka ett kg per hektar och år, vilket är inom ramarna för vad marken beräknas tåla på sikt. Nedfallet av kväve visar inte en lika positiv utveckling som svavel. Fortfarande överskrider nedfallet av kväve den kritiska belastningen. För att målet ska nås på sikt måste det sura nedfallet minska ytterligare. Det tar lång tid för naturen att återhämta sig och det

⁴⁴ Arbetsmaterial, Skogsstyrelsen

⁴⁵ Naturvårdsverket: EUs utsläppsdirektiv. [Här är länk till källa](#)

⁴⁶ Naturvårdsverket Göteborgsprotokollet. [Här är länk till källa](#)

⁴⁷ Rapport C411, Försurning och övergödning i Jönköpings län, resultat till och med 2017/2018. IVL. [Här är länk till källa](#)

går ännu inte att se någon återhämtning i markvatten, tvärtom har försurningssituationen i markvatten under de senaste åren försämrats på några platser i länet. Det syns inte heller någon ökning av pH på någon av de platser i länet där markvattenkemi mäts, vilket tyder på att återhämtningen av försurningen är mycket liten. Marker med mycket utarmade förråd av baskatjoner (buffrande ämnen) kommer sannolikt inte att återhämta sig på naturlig väg och därmed inte heller sjöar och vattendrag i området.

Eftersom nedfallet orsakas av luftföroreningar som nästan uteslutande har sitt ursprung utanför Jönköpings län kommer sannolikt inte åtgärder som genomförs i länet påverka nedfallet här. Dock kan länets utsläpp påverka andra delar av landet och måste därför minska.

5.4.2 Påverkan på biologisk mångfald

I länet finns cirka 400 vattenkemilokaler med syfte att följa upp kalkning och försurning. En parameter som mäts på några av lokalerna är oorganiskt aluminium, som är den giftigaste formen av aluminium och som kan bildas när pH understiger 6,0. Ämnet kan bland annat orsaka skador på gälarna hos vissa vattenlevande djur. År 2019 utfördes 135 analyser i kalkningsverksamhetens målpunkter., inget vattenprov innehöll skadligt höga halter av oorganiskt aluminium. Det genomförs även biologiska undersökningar, bland annat elfiske och bottenfaunaundersökningar. Under år 2019 var kalkningsverksamhetens mål för biologin uppnådda i 91 procent av längden vattendrag i länet⁴⁸.

Miljökvalitetsmålet Bara naturlig försurning kopplar till Agenda 2030-målen 6 och 15.

⁴⁸ Länsstyrelsen i Jönköpings län, Verksamhetsberättelse för kalkningsverksamheten i Jönköpings län 2019, dnr 581-1496-2020.

6 Giftfri miljö Jönköpings län

6.1 Sammanfattning för Giftfri miljö - Jönköpings län

Mängden kemikalier och framför allt mängden farliga kemikalier behöver minska i samhället. Exempel på åtgärder är att ställa krav vid upphandling, fasa ut farliga kemikalier, ökad kunskap hos aktörerna och att åtgärda länets mest förorenade områden. Miljöövervakningen ger oss viktig information om kemikaliernas spridning i miljön. Utvecklingen i miljön är negativ och det krävs fortfarande stora insatser som beslutade styrmedel, riktade åtgärder och förändrade beteenden över lång tid. Förutsättningarna räcker inte till för att kunna nå målet.

6.2 Utveckling i miljön och målbedömning för Giftfri miljö – Jönköpings län

Nej, miljö kvalitetsmålet är inte uppnått och kommer inte vara möjligt att nå 2020. Utvecklingen är negativ.

6.3 Åtgärdsarbete för Giftfri miljö - Jönköpings län

6.3.1 Åtgärder på regional nivå – myndigheter

- Länsstyrelsen i Jönköpings län har, tillsammans med länets kommuner, under perioden 2016 till 2020 analyserat kvicksilver i matfisk från sjöar med stort fritidsfiske. Syftet är att få mer kunskap om kvicksilverhalt i den fisk som konsumeras och om det finns behov av ytterligare rekommendationer än Livsmedelsverkets kostråd. Resultaten finns sammanställda i rapporten Miljögiftsundersökningar i Jönköpings län 2017 - 2019⁴⁹
- Länsstyrelsen i Jönköpings län har genomfört provtagning och analys i 15 till 20 sjöar och vattendrag för att få mer kunskap om vatten som påverkas av till exempel miljöfarlig verksamhet och förorenade områden. Detta är en del i vattenförvaltningsarbetet och är en grund för åtgärdsarbete på regional och kommunal nivå. Bland annat så har PFOS över gränsvärdet uppmätts på flera plaster.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län har, för att få förbättrad kunskap om möjlig läkemedelspåverkan och underlag för framtida åtgärder, genomfört uppföljande provtagningar av läkemedel i recipienter till avloppsreningsverk vid 11 platser.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län driver sedan 2018 ett tillsynsprojekt med syfte att prioritera verksamheter med påverkan på vattenförekomstens status samt att verksamhetsutövaren ska öka sin kunskap om statusklassningen i den lokala vattenförekomsten. En tillsynsmetodik inom Miljösamverkan Jönköpings län har tagits fram och delats med övriga Länsstyrelser och länets kommuner. Tillsynsbesök har hittills genomförts på 20 verksamheter, varav flera avloppsreningsverk.
- I Jönköpings län lyfts vikten av produktvalsprincipen för att minska mängden farliga kemikalier i omlopp med företag inom både tillsyn och prövning
- Länsstyrelsen i Jönköpings län bedriver sedan 2015 ett riktat tillsynsprojekt för att minska användningen och spridningen av farliga kemikalier inom av miljöfarlig verksamhet. Projektet ska följas upp år 2021.

⁴⁹ Miljögiftsundersökningar i Jönköpings län 2017-2019. [Här är länk till källa](#)

- Länsstyrelsen i Jönköpings län informerar vid tillsynsbesök, där det är relevant, om klimatförändringarnas påverkan på den miljöfarliga verksamheten för att minimera risker för ökad spridning av föroreningar och utsläpp vid klimatförändringar.
- Region Jönköpings län arbetar med ”Giftfri sjukvård för barn”, för att öka kunskapen om produkter och dess ingående ämnen som är i nära kontakt med barn i verksamheten. Genom inventering, insamlade information och analyser har vissa produkter fasats ut.
- Region Jönköpings län bedriver projektet ”läkemedel och miljö” där miljöbedömning införs vid föreskrivning av läkemedel. Syftet är att minska utsläppen av miljöbelastande läkemedel.
- Region Jönköpings län arbetar med att minimera skadliga ämnen inom byggmaterial genom att öka andelen byggmaterial med hög miljöklassning (A och B⁵⁰). 2019 var drygt 67 procent av byggmaterialet klassat med hög miljöklass.

6.3.2 Åtgärder på kommunal nivå

- Sävsjö kommun har uppfört sin första byggnad, en förskola, med miljöprestandan Miljöbyggnad Silver⁵¹. Detta är ett viktigt projekt eftersom det bidrar till att sätta riktlinjer för kommande projekt samt går i linje med kommunens handlingsplan för kemikaliesmarta förskolor.
- Flertalet av kommunerna i Jönköpings län använder Upphandlingsmyndighetens krav på giftfri förskola.
- Eksjö kommun har för att minska användningen av farliga kemikalier utbildat samtliga pedagoger i kemikaliesmart förskola.
- Sävsjö kommun genomför tillsammans med civilsamhället informationskampanjer samt möten riktade till medborgarna om bland annat kemikalier i vardagen och konsumtion.
- Vetlanda kommun har genomfört tillsynsinsatser mot 20 företag som säljer till slutkonsument med fokus på märkning av varor, för att skydda både konsument och miljö. Resultaten visar sig att det råder en okunskap hos företagen och brister i märkningen.

6.3.3 Åtgärder inom näringslivet

- Undersökning och sanering av förorenade områden sker kontinuerligt.

6.4 Tillståndet och målbedömning för Giftfri miljö - Jönköpings län

Målet nås inte och är inte möjligt att nå till år 2020 med befintliga och beslutade styrmedel, åtgärder eller förändrade beteenden. Utvecklingsriktningen bedöms negativ på grund av den stora mängd kemikalier som redan är i omlopp samtidigt som konsekvenserna för både människa och miljö är osäkra. Det är även svårt att skapa förutsättningar för att nå målet. Förutsättningarna kan komma att förbättras på lång sikt, men det handlar om flera generationer framöver innan arbetet kommer att ge positiva resultat i miljön.

Mängden nya kemikalier fortsätter att öka. Ämnen som är spridda i miljön eller finns lagrade i varor, byggnader och i förorenade områden kan påverka människor och miljö under lång tid. Här

⁵⁰Sunda hus Miljödata. [Här är länk till källa](#)

⁵¹ Miljöbyggnad. Svensk miljöcertifiering för svenska förhållanden. [Här är länk till källa](#)

har miljöövervakningen en viktig uppgift för att få kunskap om ämnens spridning i miljön, se Bild 3.

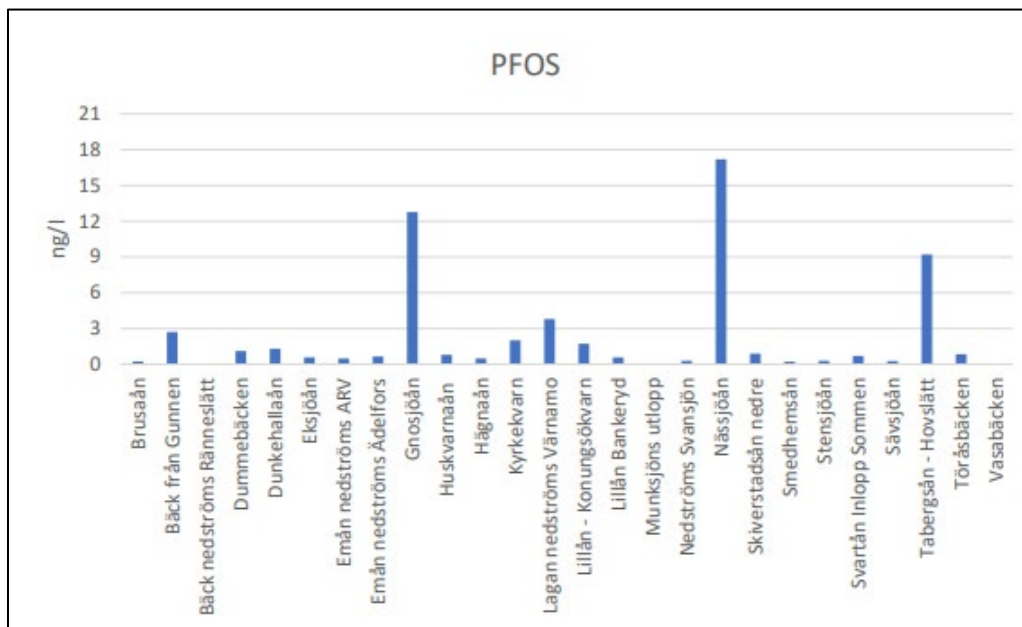

Bild 3. Uppmätta halter PFOS i ytvatten i länet 2017-2019. Staplarna visar medelvärden av en till tre mätningar. Rapport Miljögiftundersökningar i Jönköpings län 2017 – 2019.

Framför allt barn samt kvinnor i fertil ålder är särskilt känsliga för miljögifter. För att minska den sammanlagda exponeringen för kemiska ämnen behövs effektiva styrmedel och åtgärder från internationell till lokal nivå. Användningen av särskilt farliga ämnen kan förväntas minska framöver tack vare flera direktiv och internationella konventioner som kräver begränsningar. Till exempel har beslut tagits som minskar barns exponering för farliga ämnen. Nya ämnen med okända verkningar framställs dock kontinuerligt.

Hushållens konsumtion har ökat med 25 procent till 2018 jämfört med 2008⁵². Ökad konsumtion, av till exempel varor, kläder och kemiska produkter, leder till en ökad kemikalie- och varuproduktion samt en ökad mängd avfall och därmed ökad spridning av farliga ämnen. Många konsumenter är inte medvetna om den miljöpåverkan som konsumtionen eller användningen innebär, samt att den statistik som finns inte är fullständig.

Kommunernas och Region Jönköpings läns arbete med giftfri vardag fortsätter. Insatser som minskar barns exponering av farliga ämnen sker genom exempelvis giftfri vardag samt användningen av de kriterier som finns för upphandling för minskad förekomst av miljö- och hälsofarliga ämnen. Att rikta in sig mot barns miljöer är viktigt då barn är känsligare än vuxna. Kommunerna behöver därför fortsätta prioritera tillsynen samt det förebyggande arbetet, men även kommunövergripande insatser och handlingsplaner för att få en spridning och förankring i verksamheten. Inom andra områden, såsom utfasning av kemikalier i byggbranschen har arbetet inte kommit lika långt.

⁵²Konsumentverket-Håll koll på konsumtionstrender. [Här är länk till källa](#)

Tillsynen av miljöfarlig verksamhet och förorenade områden är ett viktigt redskap för att nå miljömålet. Tildelning av medel från nationellt håll har varierat vilket ger osäkerheter i resurser på regional nivå. De resurser vi har idag ses inte som tillräckliga för att nå målet. Inom förorenade områden är en av utmaningarna att få till åtgärder inom fler områden. Därmed behövs ett flyttat fokus från det inventeringsarbete som pågått under flera år för att göra det möjligt att nå miljökvalitetsmålet. För att detta ska ske behövs en tydlighet från nationella myndigheter, men även tillsynsvägledande insatser. Nya etappmål skulle kunna ge en tydlighet som idag saknas och även vara en fortsättning på arbetet efter år 2020.

Det råder osäkerhet kring hur klimatförändringarna påverkar förorenade områden och pågående miljöfarlig verksamhet, till exempel genom risk för ökad spridning av föroreningar och utsläpp. Detta är något som behöver lyftas i prövningen av miljöfarlig verksamhet, både när det gäller lokalisering och åtgärder på platsen, samt i tillsynen för att förebygga påverkan.

Miljökvalitetsmålet kopplar till Agenda 2030-mål 12 Hållbar konsumtion och produktion, vilket även är det mål Sverige har störst utmaning att nå samt målen 3. Hälsa och välbefinnande, 6. Rent vatten och sanitet, 11. Hållbara städer och samhällen och 13. Bekämpa klimatförändringar.

7 Skyddande ozonskikt Jönköpings län

7.1 Sammanfattning för Skyddande ozonskikt - Jönköpings län

Utsläppen av ämnen som bryter ned ozon har minskat i Sverige sedan 1990-talet. Ozonlagret har förmågan att laga sig själv, men det är en långsam process. Att minska utsläppen av växthusgaser hjälper även ozonskiktet att återhämta sig.

7.2 Utveckling i miljön och målbedömning för Skyddande ozonskikt – Jönköpings län

Målbedömning och trender för miljömålet Skyddande ozonskikt bedöms inte på regional nivå. På nationell nivå görs bedömningen att det inte går att se en tydlig riktning för utvecklingen i miljön.

7.3 Åtgärdsarbete för Skyddande ozonskikt Jönköpings län

7.3.1 Åtgärder på regional nivå – myndigheter

- I Jönköpings län utförs projektet Greppa Näringen⁵³. Rådgivning ges till lantbrukare angående kväveläckage med syftet är att minska övergödningen och utsläppen av växthusgaser, inklusive lustgas som även är ozonnedbrytande.

7.3.2 Åtgärder på kommunal nivå

- Kommunerna i Jönköpings län inventerar och genomför vid behov åtgärder för att öka beskuggningen och solskydd på bland annat skolgårdar och förskolegårdar. I Aneby kommun har det på en nyöppnad förskola byggts solskydd över bland annat sandlådor. I Vetlanda kommun har det tagits fram en rutin vid om- och nybyggnation.

7.3.3 Tillståndet och målbedömning för Skyddande ozonskikt - Jönköpings län

Utsläpp som halter av flertalet ozonnedbrytande ämnen har minskat markant efter en internationell överenskommelse, som trädde ikraft 1989, om att vidta åtgärder för att minska produktionen och förbrukningen och därmed utsläpp av CFC och haloner. Många ämnen har dock en lång nedbrytningstid, vilket innebär att ozonlagret kommer påverkas under en lång tid. Dessutom finns många av ämnena kvar i olika produkter som fortsätter att läcka, till exempel kylar, frysar och luftkonditioneringsanläggningar samt isoleringsmaterial. För att minska utsläppen av ozonnedbrytande ämnen är det därför viktigt att produkter som innehåller dessa ämnen tas omhand som farligt avfall. Vad gäller hantering av ozonnedbrytande ämnen i kylar och frysar finns redan idag fungerande system för omhändertagande.

De nationella utsläppen av ozonnedbrytande ämnen är relativt låga och fortsätter att minska. De består till största delen av CFC (klorfluorkarboner) från uttjänta produkter⁵⁴. Dock finns det utsläpp av andra ämnen som lustgas, som bryter ned ozonskiktet och bidrar till växthuseffekten, där utsläppen istället ökar, se 2. Därför blir andra styrmedel och åtgärder för att minska utsläppet av växthusgaser viktiga, till exempel Greppa Näringen som erbjuder rådgivning om kväveläckage till lantbrukare. Små våtmarker jordbrukslandskapet kan fungera som sänkor för växthusgasen

⁵³ Greppa näringen. [Här är länk till källa](#)

⁵⁴ Sveriges miljömål nationella utsläpp av CFC. [Här är länk till källa](#)

lustgas. För att öka antalet våtmarker i landskapet har markägare i Jönköpings län, från år 2003, fått tillstånd att anlägga 400 hektar småvatten och våtmarker, varav 27 hektar under 2020.

Uttunnningen av ozonskiktet har avstannat och mycket tyder på att återväxten påbörjats. I bedömningen finns dock osäkerheter, dels i det vetenskapliga underlaget kring bland annat klimatets och växthusgasernas påverkan på ozonskiktet, dels på grund av att ozonskiktet uppvisar stora naturliga variationer⁵⁵.

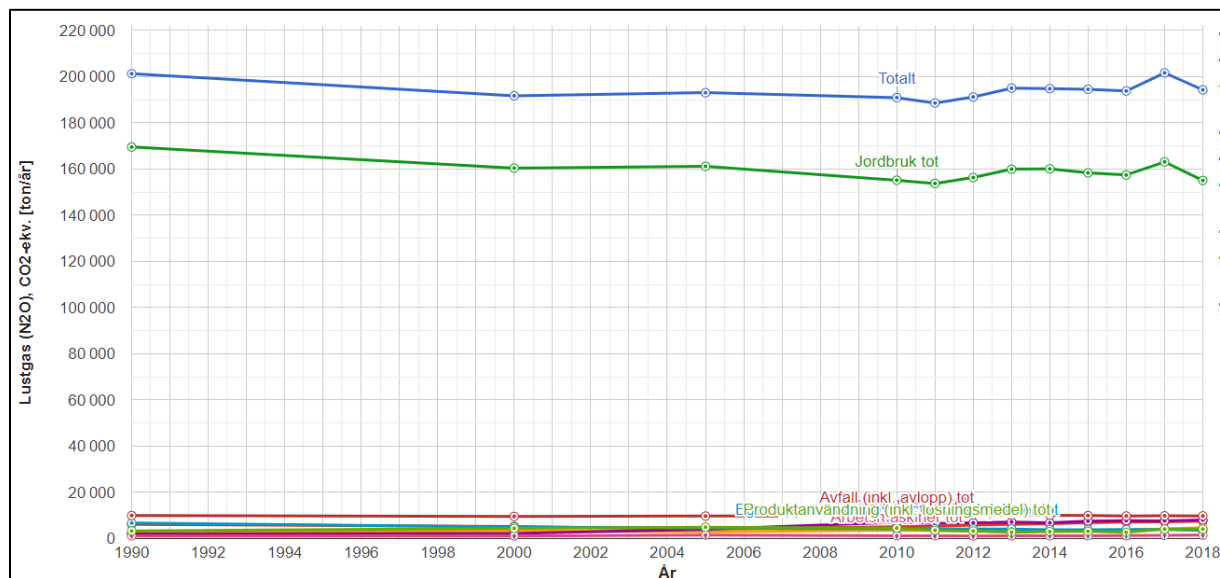

Bild 4. Utsläpp av lustgas, CO2-ekvivalenter i Jönköpings län. Källa: Nationella emissionsdatabasen.

En följd effekt av ett tunt ozonskikt är att UV-strålningen blir starkare. Det medför att risken att drabbas av hudcancer ökar. Hudcancer är den cancerform som växer snabbast i Sverige⁵⁶. I länet syns en ökande trend av antalet dokumenterade fall av hudcancer, både av malignt melanom och ej malignt melanom. Trenden är att antalet nya fall av hudcancer malignt melanom fortsätter att öka bland både kvinnor och män. Antalet nya fall i länet överstiger riksgenomsnittet för både kvinnor och män, och skillnaden gentemot riksgenomsnittet ökar, varför är dock oklart. För hudcancer- ej malignt melanom minskar antalet fall bland kvinnor något men för män ökar antalet fall. Även här är antalet fall högre än riksgenomsnittet.⁵⁷

Åtgärderna kring skyddande ozonskikt ingår i åtgärdsprogrammet Hälsans miljömål, dessa är dock inte tillräckliga för att nå målet. För att på sikt få antalet hudcancerfall att minska krävs en attityd- och livsstilsförändring hos människor samt att det skapas förutsättningar för skugga och skydd mot solen i samhällsplaneringen.

I länet behöver arbetet med att ta hand om ozonnedbrytande ämnen i rivningsavfall samt omhändertagande av gamla kyl- och frysanläggningar fortsätta. Det sker ingen kontinuerlig tillsyn av illegala transporter inom länet och det saknas generell information om uppföljning av CFC-

⁵⁵ Sveriges miljömål ozonskiktets tjocklek. [Här är länk till källa](#)

⁵⁶ Sveriges miljömål hudcancerfall i Jönköpings län. [Här är länk till källa](#)

⁵⁷ Sveriges miljömål hudcancerfall i Jönköpings län. [Här är länk till källa](#)

haltigt byggavfall. Det finns en variation i hur kommunerna arbetar med ozonnedbrytande ämnen i rivningsavfall och det behöver stärkas i samtliga led, från beställare av rivning till slutlig omhändertagande av avfallet.

Miljö kvalitetsmålet kopplar till Agenda 2030-målen 3. Hälsa och välbefinnande samt 13. Bekämpa klimatförändringar.

8 Säker strålmiljö Jönköpings län

8.1 Sammanfattning för Säker strålmiljö - Jönköpings län

I Jönköpings län fortsätter antalet hudcancerfall att öka bland både kvinnor och män. För att bryta trenden behöver människor ändra sina beteenden och attityder kring solning. Det behöver även finnas skuggiga platser tillgängliga i samhället. Det gäller framför allt på skolor och förskolor eftersom barn är extra känsliga

8.1 Utveckling i miljön och målbedömning – Jönköpings län

Målbedömning och trender för miljömålet Säker strålmiljö bedöms inte på regional nivå. På nationell nivå görs bedömningen att det inte går att se en tydlig riktning för utvecklingen i miljön.

8.2 Åtgärdsarbete för Säker strålmiljö - Jönköpings län

8.2.1 Åtgärder på regional nivå – myndigheter

8.2.2 Åtgärder på kommunal nivå

- Kommunerna i Jönköpings län inventerar och genomför vid behov åtgärder för att öka beskuggningen och solskydd på bland annat skolgårdar och förskolegårdar. I Aneby kommun har det på en nyöppnad förskola byggts solskydd över bland annat sandlådor. I Vetlanda kommun har det tagits fram en rutin vid om- och nybyggnation.
- I Aneby kommun mäter fastighetsägarna radonhalten i inomhusmiljön för att kontrollera nivåerna samt att vid förhöjda radonhalter genomföra åtgärder.
- Aneby kommun har genomfört tillsynsbesök på solarieverksamheter, för att säkerställa av kraven efterlevs.

8.3 Tillståndet och målbedömning för Säker strålmiljö - Jönköpings län

Solens UV-strålning är den främsta orsaken till hudcancer. Den samlade ljusmängden under en persons livslängd samt antalet gånger man bränner sig i solen ger en ökad risk för malignt melanom och andra former av hudcancer. Även UV-strålning från solarier har en bidragande effekt. För att hindra att barn och äldre utsätts för stora mängder sol bör det alltid finnas tillgång till skugga på platser där dessa grupper vistas. Möjlighet till skugga bör finnas för alla åldersgrupper och omfatta alla offentliga miljöer. Trenden är att antalet nya fall av hudcancer malignt melanom fortsätter att öka bland både kvinnor och män. Antalet nya fall i länet överstiger riksgenomsnittet för både kvinnor och män, och skillnaden gentemot riksgenomsnittet ökar, varför är dock oklart. För hudcancer- ej malignt melanom minskar antalet fall bland kvinnor något men för män ökar antalet fall. Även här är antalet fall högre än riksgenomsnittet.⁵⁸

Miljökvalitetsmålet består av fyra preciseringar. Bedömningen är en sammanvägning av en ganska positiv bild för strålskyddsprinciper, radioaktiva ämnen och elektromagnetiska fält och av en mer

⁵⁸ Sveriges miljömål hudcancerfall i Jönköpings län. [Här är länk till källa](#)

problematiserande bild för UV-strålning⁵⁹. Med styrmedel som radonbidrag för småhusägare kan radonhalten i en- och tvåbostadshus minskas. Även tekniska åtgärder kan genomföras i samband med nybyggnation och exploatering och på så sätt förebygga och minska hälsoproblem som är kopplade till radon i bostäder.

Även om kännedomen om kopplingen mellan solning och risken för hudcancer finns hos många fortsätter cancerfallen att öka. Det medför att det finns ett behov av att se över andra vägar utöver informationskampanjer för att uppnå miljö kvalitetsmålet, såsom den 18-årsgräns som införts för att sola solarier. Det är dock för tidigt att utvärdera dess effekt. För att se till att åldersgränsen efterlevs är kommunernas tillsynsansvar viktigt. Även förbyggande insatser är av stor vikt, i samhällsplaneringen behövs det arbetas mer med skugga och solskydd i offentliga miljöer samt vid förskolor och skolor.

Måluppfyllelsen är i någon mån beroende av miljö kvalitetsmålen Skyddande ozonskikt och God bebyggd miljö.

Miljömålet har koppling till Agenda 2030-målen 3. Hälsa och välbefinnande och 11 Hållbara städer och samhällen.

⁵⁹ Fördjupad utvärdering 2019 (FU19) av Säker strålmiljö. [Här är länk till källa](#)

9 Ingen övergödning Jönköpings län

9.1 Sammanfattning för Ingen övergödning - Jönköpings län

Det finns områden i Jönköpings län som har problem med övergödning. De stora orsakerna till övergödning i länet är punktkällor, enskilda avlopp, interngödning i övergödda sjöar samt jordbruk. Det pågår många åtgärder i länet som till exempel rådgivning, tillsyn, anläggande av våtmarker och muddring av två internbelastade sjöar. Målet nås inte men utvecklingen är positiv tack vare betydelsefulla insatser under de senaste åren.

9.2 Utveckling i miljön och målbedömning för Ingen övergödning - Jönköpings län

Nej, miljökvalitetsmålet är inte uppnått och kommer inte kunna nås med befintliga och beslutade styrmedel och åtgärder år 2020. Utvecklingen i miljön är dock positiv, mycket tack vare flera betydelsefulla insatser som skett framför allt de senaste åren.

9.3 Åtgärdsarbete för Ingen övergödning - Jönköpings län

9.3.1 Åtgärder på regional nivå – myndigheter

- Länsstyrelsen i Jönköpings län arbetar med tillsynsvägledning till kommunerna gällande enskilda avlopp och deltar vid årliga avloppshandläggartreffen för kommunala inspektörer.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län deltar i ett projekt där det under 2019 genomförts muddring av ytnära näringsrika sediment i den övergödda sjön Ralången. Projektet finansieras av Havs- och vattenmyndigheten (HaV) samt LOVA-medel. Åtgärden följs av att återföra de näringsrika sedimenten till produktionsmark. För detta har Länsstyrelsen beviljats ytterligare projektmedel av HaV. Syftet är att klargöra möjligheterna att använda den uppmuddrade fosfor som växtnäring inom jord- och skogsbruket genom att producera en pellets samt utföra odlingsförsök. I odlingsmomentet är Hushållningssällskapet en viktig aktör.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län går under året igenom tidigare ärenden av tillsyn enligt lagen om allmänna vattentjänster (LAVA). Syftet är att följa upp att åtgärder har vidtagits.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län jobbar med tillsyn och prövning av de kommunala avloppsreningsverken. En särskild granskning har genomförts av 2019 års miljörapporter för ett antal av avloppsreningsverken. Målet är att få en bättre kontroll, driftsäkrare reningsverk och i slutändan mindre utsläpp.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län deltar, tillsammans med LRF, sedan år 2010 i projektet Greppa Näringen⁶⁰. Idag är cirka 260 lantbrukare medlemmar i projektet, där prioriterade områden har identifierats enligt den regionala övergödningssplanen. Medlemmarna får genom den enskilda rådgivningen kunskap om vad de kan göra för klimat och miljö på gårdsnivå. Rådgivningen är kostnadsfri för lantbrukaren och finansieras genom landsbygdsprogrammet. Den enskilda rådgivningen sker i samarbete med upphandlade rådgivningsföretag. Greppa Näringens arbete fortsätter i länet då man ser ett resultat på förbättrade växtnäringsbalanser och mer balanserade foderstater hos den enskilde lantbrukaren.

⁶⁰ Greppa näringen. [Här är länk till källa](#)

- Länsstyrelsen i Jönköpings län deltar i Särskilda åtgärdsprojektet (SÅP) ”Internbelastade sjöar”. Inom projektet provtas fyra sjöar i länet, syftet är att ta fram underlagsdata till ett verktyg för att kunna identifiera sjöar med förhöjd internbelastning.

9.3.2 Åtgärder på kommunal nivå

- Jönköpings läns kommuner genomför löpande tillsyn av enskilda avlopp i samtliga avrinningsområden.
- I Jönköpings län har under året 14 nya LOVA-projekt⁶¹ (lokala vattenvårdsprojekt) med anknytning till övergödning startat. Dessa berör projektering och anläggande av våtmarker och dagvattendammar, VA-projekt, åtgärder för att minska näringsläckage från hästhagar samt förstudier för kommande åtgärder.
- Jönköpings kommun genomförde under 2020 lågflödesmuddring av en begränsad yta i Barnarpsjön. Sedimentet avvattades och förvaras nu i sjöns närhet för kommande omhändertagande.
- Nässjö kommun har tillsammans med Vetlanda kommun fått LOVA- bidrag för att under 2019-2020 undersöka sjön Nömmen. Syftet med projektet är att ta fram underlag om sjöns tillstånd och vart näringsämnena kommer ifrån.

9.4 Tillståndet och målbedömning för Ingen övergödning – Jönköpings län

Bedömningen är att målet inte är möjligt att nå till år 2020 med befintliga och beslutade styrmedel. Utvecklingen är dock positiv, mycket tack vare flera betydelsefulla insatser som framför allt skett de senaste åren.

I stora delar av Jönköpings län är övergödning inget stort problem, men det finns även områden med en betydande problematik. Där beror det ofta på att flödena är relativt små i förhållande till utsläppen, detta på grund av länets belägenhet högt upp i vattensystemen. De stora orsakerna till övergödning i länet är punktkällor, enskilda avlopp, interngödning i övergödda sjöar samt jordbruket. Det är inom dessa områden åtgärder behövs.

Regeringen har i budgeten för år 2020 avsatt mer LOVA-medel för övergödningståtgärder, bland annat för att minska internbelastning från övergödda sjöar. Arbetet kräver en långsiktig finansiering eftersom det krävs långa processer, som sträcker sig över flera år, för att komma till rätta med övergödningens problem.

Ett förändrat klimat kan påverka övergödningssituationen. Enligt den klimatanalys SMHI har gjort för länet kommer flödena att minska under vår- och sommarmånaderna och lågvattenperioden kommer att bli längre⁶². Om utsläppen från både enskilda avlopp och kommunala reningsverk samtidigt ligger kvar på nuvarande nivå skulle det leda till att koncentrationen av de övergödande ämnena i vattnet blir högre, vilket kan påverka djur- och växtlivet.

⁶¹ LOVA – lokala vattenvårdsprojekt. [Här är länk till källa](#)

⁶² SMHI, 2015, Framtidsklimat i Jönköpings län, Klimatologi nr 25. [Här är länk till källa](#)

9.4.1 Påverkan på havet

Även om Jönköpings län saknar kust påverkar utsläppen här situationen i havet. Vid länsgränsen görs transportberäkningar av kväve och fosfor från länets vattendrag⁶³. Mätserierna visar att kvävetransporten minskat med 28 procent och fosfortransporten med 36 procent i medelvärde för åren 2016–2018 jämfört med åren 1991–1995. Flödena var dock låga den senare treårsperioden vilket påverkar transportererna.

9.4.2 Påverkan på landmiljön

Sedan år 1996 görs mätningar av kvävenedfall i länet inom miljöövervakningen, Krondroppsnätet⁶⁴. Sedan starten har kvävenedfall med nederbörd på öppet fält inte förändrats. Nedfallet till skog har ofta varit så högt att den kritiska belastningsgränsen för kväve med avseende på övergödning till skog har överskridits⁶⁵. Den största delen av kvävenedfallet har sitt ursprung från andra länder och Jönköpings län är, på grund av sitt geografiska läge, ett av de mest utsatta länen i Sverige. Överskridanden kan leda till påverkan på markvegetationen i skogen, samt risk för läckage av nitrat till mark- och grundvatten.

9.4.3 Tillstånd i sjöar, vattendrag, kustvatten och grundvatten

Nitratnivåerna i länet bedöms följa tidigare mätningar. För fem av de kommunala grundvattentäkterna var nivån under 2019 så hög (20 mg/l) att åtgärder bör vidtas för att riktvärdet inte ska överskridas på sikt⁶⁶. Riktvärdet (50 mg/l) har under 2019 inte överskridits för någon täkt. Resultaten kanske inte representerar Jönköpings län i stort då de endast täcker några grundvatten, samt att vattentäkter etableras i särskilt rena grundvattenakviferer.

I Jönköpings län används verktyget Samlad Åtgärdsplan för Vatten (SÅV). Syftet med SÅV är att samla alla åtgärder som rör vatten på ett ställe för att underlätta exempelvis planering och prioritering av åtgärder. Planen ska vara ett underlag både internt på Länsstyrelsen och bland andra aktörer som arbetar med åtgärder i vatten. I SÅV har länet delats in i 64 områden, varav en tredjedel har övergödningssproblem i olika grad. Enligt de nya preliminära statusbedömningar som genomförts 2019 har 29 sjöar och 49 vattendragssträckor problem med höga näringshalter. Områden och åtgärder listas på SÅV:s webbplats⁶⁷.

För cirka sju år sedan fick kommunerna i Jönköpings län massförelägganden att åtgärda sina VANät för att få igång ett proaktivt arbete. Som en effekt är det nu är många kommuner som jobbar med VA-policys och VA-planer.

Miljökvalitetsmålet Ingen övergödning kopplar till mål 6. Rent vatten och sanitet, 14. Hav och marina resurser och 15. Ekosystem och biologisk mångfald i Agenda 2030.

⁶³ Data från Samordnad recipientkontroll för Emån, Lagan, Motala Ström, Mörrumsån, Nissan, Södra Vättern och Tidån.

⁶⁴ IVL krondroppsnätet. [Här är länk till källa](#)

⁶⁵ IVL Svenska miljöinstitutet, 2020, Försurning och övergödning i Jönköpings län, resultat från krondroppsnätet till och med 2018/2019, rapport C533. [Här är länk till källa](#)

⁶⁶ Vattentäktsarkivet. [Här är länk till källa](#)

⁶⁷ Samlad Åtgärdsplan Vatten. [Här är länk till källa](#)

10 Levande sjöar och vattendrag Jönköpings län

10.1 Sammanfattning för Levande sjöar och vattendrag - Jönköpings län

I Jönköpings län görs stora insatser inom miljömålet Levande sjöar och vattendrag. Det sker bland annat i form av restaureringar och områdesskydd. Processerna för att återställa och skydda värdefull natur är komplexa, kräver mycket resurser och tar lång tid. Även andra typer av åtgärder krävs och genomförs i länet som till exempel tillsynsinsatser och information till allmänhet, markägare och entreprenörer. För att förbättra kunskapsläget genomförs inventeringar. Trots alla insatser nås inte målet.

10.2 Utveckling i miljön och målbedömning för Levande sjöar och vattendrag - Jönköpings län

Nej, miljö kvalitetsmålet är inte uppnått och kommer inte kunna nås med befintliga och beslutade styrmedel och åtgärder år 2020. Utvecklingen är oklar.

10.3 Åtgärdsarbete för Levande sjöar och vattendrag - Jönköpings län

10.3.1 Åtgärder på regional nivå – myndigheter

- Länsstyrelsen i Jönköpings län arbetar med formellt områdesskydd i flera vattendrag i länet. Länsstyrelsen har även fått riktade medel från Havs- och vattenmyndigheten för att arbeta med ett limniskt naturreservat, vilket löper på enligt plan
- Länsstyrelsen i Jönköpings län har i Samlad Åtgärdsplan för Vatten (SÅV)⁶⁸ prioriterat åtgärder inom 62 åtgärdsområden i Jönköpings län. Prioriteringen baseras på åtgärdernas bidrag till miljömålen, vattenförvaltningens mål samt art- och habitatdirektivet.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län och länets kommuner bedriver ett fortsatt aktivt och målrelaterat restaureringsarbete i utpekade vattendrag. Prioriterade åtgärder, återfinns framförallt inom Nissans, Emåns och Motala ströms avrinningsområde (Vätterbäckarna).
- Länsstyrelsen i Jönköpings län arbetar med restaurering i tvärsektoriell samverkan mellan ämnesområdena kulturmiljö och fiske. Gemensamma externa aktiviteter som planerades genomföras under 2020, har under rådande pandemi försvårats. Olika vattendrag inom länets huvudavrinningsområden har berörts av åtgärder, vilka kommit till domslut i Mark och Miljödomstolen under 2019 och 2020.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län driver ett tillsynsprojekt för att prioritera tillsyn av verksamheter med påverkan på vattenförekomsternas status och möjligheterna att uppnå miljö kvalitetsnormerna för vatten. Tillsynsobjekt med utsläpp till vatten prioriterades enligt metodiken för Samlad Åtgärdsplan för Vatten (SÅV). På grund av covid-19 har projektet tagit en paus under år 2020 men kommer återupptas under år 2021.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län arbetar fortsatt utifrån en dialogbaserad modell med privata markägare i Jönköpings län för bevarande av värdefulla vattendrag (projektet väntas pågå till 2021).

⁶⁸ Samlad Åtgärdsplan Vatten. [Här är länk till källa](#)

- Länsstyrelsen i Jönköpings län arbetar med genomförande av den Nationella planen för miljöanpassning av vattenkraftverk (NAP). I Jönköpings län är 108 verksamheter antagna till NAP. Första prövningsgrupperna är Vättern Södra år 2025 och Emån år 2026. Parallellt och tidsmässigt anpassat till NAP pågår fysisk restaurering av vattendrag för övriga anläggningar. Länsstyrelsen har valt ett tvärsektorielt och projektinriktat arbetssätt för att nå målet.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län deltar i ett nätverk för fritidsfiske och fisketurismfrågor där fokus har varit att ta fram rekommendationer för arbetet i fiskevårdsområden. Framtaget utbildningsmaterial används även inom restaureringsarbetet.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län har gjort vattendragsvandringar inom Grip on Life IP⁶⁹. Syftet har varit att utbilda naturbrukselever vid naturbruksgymnasierna i länet. Inom projektet genomförs även vandringar för markägare och allmänhet.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län har inventerat sjögull i länet och kontakter har förstärkts med berörda kommuner. Ett pilotprojekt för bekämpning av sjögull genom övertäckning planeras i Hokaån till 2021.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län har under 2020 implementerat hanteringsprogrammet för signalkräfta genom information och tillsyn på Vättern vid årets kräftfiske.
- Region Jönköpings län har tagit fram en lista över vilka läkemedel man ska och kan arbeta vidare med för att minska förskrivningen. Syftet är att minska utsläppen av miljöbelastande läkemedel.

10.3.2 Åtgärder på kommunal nivå

- Kommunerna i Jönköpings län deltar i en tillsynskampanj om egenkontroll på verksamheter som påverkar vattenförekomster.
- Habo kommun genomför åtgärder för biologisk återställning i Vätternbäckarna, bland annat genom att ta bort vandringshinder för öringen. Även flera andra kommuner i länet jobbar med restaurering.
- Jönköpings kommun har tecknat ett naturvårdsavtal med en privatperson för att skydda höga limniska naturvärden i Lillån (Bankeryd).

10.3.3 Åtgärder inom näringslivet

- Södra har fortsatt sitt arbete med att utveckla naturvårdshänsyn till vattendrag så kallad Blå målklassning⁷⁰. I arbetet ingår också att utbilda förtroendevalda och egen personal t ex genom besök på anlagda demoslingor.
- Sveaskog och Skogssällskapet samarbetar med Länsstyrelsen i Jönköping i arbetet med långsiktigt bevarande av värdefulla vattendrag.

⁶⁹ GRIP on LIFE. [Här är länk till källa](#)

⁷⁰ Blå målklassning, Naturvårdsverket. [Här är länk till källa](#)

10.4 Tillståndet och målbedömning för levande sjöar och vattendrag - Jönköpings län

Bedömningen är att målet inte är möjligt att nå till år 2020 med befintliga och beslutade styrmedel. Flera åtgärder genomförs och inom delar av målet går det åt rätt håll. Men det är fortfarande långt kvar och inom andra delar av målet är utvecklingen fortfarande oklar.

God ekologisk status nås inte i 75 procent av länets vatten och jämfört med förra statusklassningen är det få vatten som har fått bättre status tack vare åtgärder.

En viktig förutsättning för att nå framåt är en bra dialog och inom vissa områden syns framsteg. Vattenkraftsbranschen och samverkan mellan natur och kultur är exempel på det. Inom andra områden går det snarare bakåt när det gäller att komma till samsyn, bland annat beroende på starka särintressen.

Finansiering gällande kulturmiljöer behöver stärkas för att fortsatt minska målkonflikter och särskilt i förhållande till andra samhällsintressen såsom vattenkraft. Den nationella miljöfonden för vattenkraften kommer sannolikt inte att täcka alla kostnader på grund av höga kulturmiljövärden i åtgärdsområden/miljöförbättringar vid vattenkraftverk.

Många väljer att idka friluftsliv i vid sjöar och vattendrag, cirka 93 % uppger att de har vistats i dessa naturmiljöer det senaste året⁷¹. Coronapandemin har lett till ökat fritidsfiske och övrigt friluftsliv, vilket innebär ett ökat behov av information om allemansrätten och regler kring fritidsfiske.

10.4.1 God ekologisk och kemisk status

Under 2020 sattes förslag till nya miljö kvalitetsnormer för sjöar och vattendrag. Resultatet från statusklassningen från 2019 visar att 75% av vattenförekomsterna inte når god status och därmed har ett åtgärdsbehov. Resultatet visar på en försämring jämfört med den tidigare klassningen (då 65% hade sämre än god ekologisk status). En anledning är förändringar i bedömningsgrunderna och nya vägledningar för hur klassningen ska göras. För kemisk status är det cirka 6% som inte når god status. I november 2020 inleds vattenmyndigheternas samråd om nytt åtgärdsprogram, förvaltningsplaner och miljö kvalitetsnormer.

10.4.2 Hotade arter och återställda livsmiljöer

Länsstyrelsens i Jönköpings läns arbete med restaurering av vattendrag utgår ifrån prioriteringen som tagits fram i Samlad Åtgärdsplan för Vatten⁷² (SÅV). En tvärsektorieell intern arbetsgrupp arbetar för att ta ett samlat grepp om restaureringsarbetet. Länsstyrelsen har även en samrådsgrupp för externa aktörer vars syfte är att förbättra dialogen i samband med restaureringsarbetet inklusive den Nationella planen för miljöanpassning av vattenkraft (NAP).

Länsstyrelsen i Jönköpings län är utsedd som koordinator för kunskapsprogrammet ”15 hotade makrofyter i permanenta vatten”⁷³. En metodutveckling pågår för att se om eDNA-teknik kan användas för inventering. I länet finns flera hotade natearter och kransalger som omfattas av kunskapshöjande åtgärder inom programmet.

⁷¹ Naturvårdsverket Uppföljning av målen för friluftslivspolitiken 2019. [Här är länk till källa](#)

⁷² Samlad Åtgärdsplan Vatten. [Här är länk till källa](#)

⁷³ Havs- och vattenmyndigheten Kunskapsuppbyggande program - 15 hotade makrofyter i permanenta vatten 2017:6. [Här är länk till källa](#)

Under året har den ettåriga växten sjönajas inventerats i sjön Vixen. Områden i sjön, där det tidigare har förekommit sjönajas, har tagits över av vattenpest. Dock har sjönajas återfunnits i andra delar av sjön. Det är viktigt att fortsätta följa utvecklingen.

10.4.3 Främmande arter och genotyper

I Jönköpings län finns för närvarande fem av de EU-listade invasiva främmande arterna etablerade, däribland gul skunkkalla och signalkräfta. Gul skunkkalla har påträffats på sex lokaler i länet, två av dem är mycket stora. Åtgärder har påbörjats men mycket återstår.

Vattenpest och sjögull är inte med på EU-listan men bedöms orsaka problem i länet. Vattenpest är allmänt förekommande i länets sjöar och smal vattenpest har påträffats på ett par lokaler. Sjögull finns i Svartåns nedre del i Tranås och lokalt ute i Sommen samt i Hokaån och i Hokaån. 2020 upptäcktes sjögull på två platser i Bolmen i Hallands län. Inventering av sjöns övriga delar i Kronobergs och Jönköpings län gav inga fynd.

10.4.4 Bevarande natur- och kulturmiljövärden

Formellt områdesskydd pågår i några av vattendragen som har de allra högsta naturvärdena i länet. Arbetet har fortsatt inom den regionala strategin för ett effektiviserat, tillit- och dialogbaserat, bevarande av vattendrag med höga naturvärden. Metoden testas tillsammans med privata markägare längs två vattendrag i Habo kommun. I gott samarbete med Sveaskog och Skogssällskapet har också tecknats naturvårdsavtal, i syfte att bevara långa sträckor av värdefulla vattendrag.

De kunskapsunderlag som tagits fram rörande kulturmiljöer vid vatten har varit till stor nytta i det efterföljande åtgärdsarbetet. Länsstyrelsen i Jönköpings län har i samverkan med RAÄ testat en föreslagen nationell tålighetsmodell på vattenkraftverk med kulturmiljöer⁷⁴. Detta på utvalda objekt i olika miljöer och med olika komplexitet.

Miljökvalitetsmålet Levande sjöar och vattendrag kopplar till mål 3. Hälsa och välbefinnande, 6. Rent vatten och sanitet och 15. Ekosystem och biologisk mångfald i Agenda 2030.

⁷⁴ Kulturmiljöers känslighet – Metod för att bedöma kulturmiljöers känslighet i samband med vattenvårdsåtgärder. Riksantikvarieämbetet 2019. [Här är länk till källa](#)

11 Grundvatten av god kvalitet Jönköpings län

11.1 Sammanfattning för Grundvatten av god kvalitet - Jönköpings län

Kvaliteten på grundvattnet är bra generellt sett i Jönköpings län, även om det på vissa håll förekommer problem med förorenat grundvatten. Flera saneringar pågår i länet men saneringar är dyra och komplicerade. Därför är förebyggande arbete genom exempelvis bildande av vattenskyddsområden viktigt. I länet råder det idag ingen brist på grundvatten men låga grundvattennivåer har förekommit de senaste åren. Arbete pågår med att uppdatera den regionala vattenförsörjningsplanen.

11.2 Utveckling i miljön och målbedömning för Grundvatten av god kvalitet - Jönköpings län

Nära, målet är delvis uppnått eller kommer delvis att kunna nås år 2020. Utvecklingen är oklar. Det går inte att se en tydlig riktning för utvecklingen i miljön.

11.3 Åtgärdsarbete för Grundvatten av god kvalitet - Jönköpings län

11.3.1 Åtgärder på regional nivå – myndigheter

- Länsstyrelsen i Jönköpings län har beslutat om vattenskyddsområde för vattentäkterna Båraryd och Slätteryd i Gislaveds kommun och Baskarp, Furusjö och Brandstorp i Habo kommun. Vetlanda kommun har även reviderat beslutet för Upplanda.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län har tre öppna ärenden om bildande eller revidering av vattenskyddsområden. Två ärenden har varit på remiss och beslut väntas inom kort.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län har tillsatt en särskild händelsegrupp för att följa och samordna arbetet med de låga vattennivåerna i länet under de senaste åren.
- Länsstyrelsen arbetar med att uppdatera den regionala vattenförsörjningsplanen för Jönköpings län, den förra är från år 2015⁷⁵. Den ska lyfta inte bara dricksvattenförsörjning utan även andra vattenbehov. Under 2019/2020 har Länsstyrelsen besökt samtliga kommuner i länet för att ha en dialog om planen. Planen ska presenteras under år 2021 och vara ett levande dokument som regelbundet fylls ut och uppdateras.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län har under år 2020 provtagit fyra källor i länet som en del i kunskapsinsamlingen avseende föroreningar i grundvattnet.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län har under år 2020 tagit fram ett nytt åtgärdsprogram för klimatanpassning som ska gå ut på remiss under våren 2021. I det nya åtgärdsprogrammet är en av tre prioriterade läsutmaningar vattenförsörjning⁷⁶. Även åtgärdsprogrammet för Vattnets miljömål innehåller åtgärder för Grundvatten av god kvalitet⁷⁷. Av de sju åtgärderna är alla påbörjade.

⁷⁵ Länsstyrelsen i Jönköpings län, meddelande nr 2015:31. Regional vattenförsörjningsplan för Jönköpings län

⁷⁶ Länsstyrelsen i Jönköpings län, arbetsdokument

⁷⁷ Vattnets miljömål – åtgärdsprogram 2017–2021. [Här är länk till källa](#)

11.3.2 Åtgärder på kommunal nivå

- Några kommuner i Jönköpings län arbetar med att ta fram underlag för vattenskyddsområden.
- Några kommuner i Jönköpings län arbetar med nya grundvattenbrunnar för dricksvatten.
- I Värnamo stad pågår sanering av en före detta tvätt genom att grundvatten pumpas upp och renas samtidigt som naturlig nedbrytning av föroreningen i marken stimuleras bakteriellt. Detta åtgärdar bland annat risken för försämrade dricksvattenkvalitet i den kommunala vattentäkten. Projektet finansieras av statliga bidrag och Värnamo kommun.
- I Hillerstorp pågår en mindre saneringsåtgärd där uppumpat grundvatten renas från klorerade alifatiska kolväten. Åtgärden pågår i väntan på att den huvudsakliga föroreningen på anslutande fastighet saneras. Åtgärden genomförs och finansieras av Gnosjö kommun och Trafikverket.
- Det pågår en reningsåtgärd av grundvatten med samma föroreningsproblem vid ett objekt i Anderstorp i Gislaveds kommun. Även där sker pumpning av grundvatten som därefter behandlas i en reningsanläggning. Åtgärden finansieras av statliga medel.
- Sex av tretton kommuner i Jönköpings län har aktuella lokala vattenförsörjningsplaner i dagsläget. Det finns ingen aktuell materialförsörjningsplan för länet.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län beslutade under 2019 att fördela drygt 4 miljoner kronor till länets kommuner i stöd till åtgärder för bättre tillgång till dricksvatten. Exempel på åtgärder är att flera kommuner arbetar med nya grundvattenbrunnar och några kommuner arbetar med underlag för nya vattenskyddsområden.

11.3.3 Åtgärder inom näringslivet

- Vid en före detta ytbehandlingsanläggning i Vaggeryd slutfördes under år 2020 en åtgärd som gått ut på att luft injiceras i grundvattenzonen och därefter samlas föroreningen (klorerade alifatiska kolväten) upp i vakuumbrunnar installerade i den omräddade zonen. Åtgärden genomfördes och finansierades av ansvarig verksamhetsutövare. Nu pågår ett kontrollprogram för att se om åtgärden har gett förväntad effekt.
- En åtgärd av PFAS-förorenat grundvatten projekteras för närvarande vid flygplatsen utanför Jönköping. Åtgärden går ut på att förorenat grundvatten ska renas i kolfilter och sedan kunna släppas till recipient.

11.4 Tillståndet och målbedömning för Grundvatten av god kvalitet - Jönköpings län

Målet är delvis uppnått eller kommer delvis att kunna nås. Det går inte att se en tydlig riktning för utvecklingen i miljön. Det finns idag stora kunskapsluckor om hur läget ser ut i länet eftersom provtagningarna är få, det är den stora anledningen till att det inte går att se en riktning. För att täcka kunskapsluckorna pågår provtagning.

Generellt sett bedöms ändå kvaliteten på grundvatten som god i länet. Det finns dock problem med förorenat grundvatten på sina håll. Eftersom omsättningstiden är lång och sanering är en dyr och tidsödande process kommer dessa problem finnas kvar under lång tid. Det finns även en risk att förorenade områden och pågående verksamheter fortsätter att förorena grundvattnet.

11.4.1 Grundvattnets kvalitet

De föroreningar som har uppmätts i grundvattnet i Jönköpings län är främst rester av bekämpningsmedel och nitrat.

I några förorenade grundvattenmagasin i Jönköpings län pågår det sanering, vilket är en dyr och komplicerad process. Under de senaste åren har grundvattenfrågan lyfts, inte minst tack vare EU:s ramdirektiv för vatten⁷⁸. Det minskar risken för att nya grundvattenförekomster förorenas, men resurser saknas för att arbetet ska ske effektivt.

Grundvatten är en viktig resurs för vattenförsörjningen. I Jönköpings län finns cirka 100 allmänna grundvattentäkter och 76 vattenskyddsområden avseende grundvatten⁷⁹. Ett problem för målets uppfyllande är att det tar mycket lång tid innan vattenskyddsområden tas fram och fastställs. Vattenskyddsområden är viktiga för att säkerställa en säker vattenförsörjning.

11.4.2 God kemisk grundvattenstatus

Sju av Jönköpings läns cirka 200 grundvattenförekomster bedöms ha otillfredsställande kemisk status vid 2019 års klassning inom vattendirektivet⁸⁰. Det är en liten försämring, gentemot föregående period. Att fler bedöms ha en sämre status denna period beror dock på en utökad kunskap och inte en försämring i miljön. För 49 grundvattenförekomster bedöms det finnas en risk för att de inte kommer ha en god kemisk status år 2021.

11.4.3 God kvantitativ grundvattenstatus

Alla grundvattenförekomster i Jönköpings län bedöms nå god kvantitativ status enligt vattendirektivet, vid klassningen 2019. Dock så bedöms, enligt bedömningsgrunderna, de vattenförekomster som saknar data till god status.

11.4.4 Grundvattennivåer

Sjutton nivåstationer är etablerade för att ge en tydligare bild över grundvattennivåernas variation i Jönköpings län. Arbetet ingår i ett regionalt miljöövervakningsprogram⁸¹. Det har de senaste åren varit ovanligt låga grundvattennivåer och det kan innebära att åtgärder inom grundvattenuttag och grundvattenbildande på sikt kan bli aktuella.

11.4.5 Bevarande av naturgrusavlagringar

År 2019 fanns 38 tillståndspliktiga sand- och grustäkter i drift i Jönköpings län, varav sju var kombinerade berg- och grustäkter⁸². Antalet grustäkter har minskat med en, jämfört med 2019. Ingen ny grustäkt har öppnats sedan år 2016. Även om antalet grustäkter fortsätter att minska i länet så har naturgrusets andel av den totala produktionen av ballast varit relativt konstant och till och med ökat något de senaste åren.

Av den totala ballastproduktionen i länet utgjorde naturgrus 26 procent, vilket är en relativt stor andel jämfört med landet som helhet där cirka 10 procent utgjordes av naturgrus år 2018.

Miljö kvalitetsmålet Grundvatten av god kvalitet kopplar till Agenda 2030-målen 6, 12 och 15.

⁷⁸ Vattendirektivet. [Här är länk till källa](#)

⁷⁹ Naturvårdsverket, databasen VIC Natur.

⁸⁰ VISS, Vatteninformationssystem Sverige [Här är länk till källa](#)

⁸¹ Regionalt miljöövervakningsprogram för Jönköpings län, källor. [Här är länk till källa](#)

⁸² Handläggarstödet NikITA

12 Myllrande våtmarker Jönköpings län

12.1 Sammanfattning för Myllrande våtmarker - Jönköpings län

Jönköpings län är rikt på våtmarker och det bedrivs ett aktivt arbete med att bevara våtmarkernas värden och ekosystemtjänster. Våtmarkssatsningarna och det ökade anslaget inom Åtgärder för havs- och vattenmiljö leder till att fler våtmarker anläggs eller restaureras. Rikkärr som växer igen kommer att åtgärdas med hjälp av satsningen inom naturnära jobb. Men trots mer resurser och ökad arbetstakt i våtmarksarbetet är det svårt att hejda igenväxningen. Det beror på kvävenedfall och upphörd eller dålig hävd. Dessutom är det ett resultat av dikning och låga vattenflöden.

12.2 Utveckling i Miljön och målbedömning för Myllrande våtmarker- Jönköpings län

Nej, miljökvalitetsmålet är inte uppnått och kommer inte kunna nås med befintliga och beslutade styrmedel år 2020. Utvecklingen är neutral.

12.3 Åtgärdsarbete för Myllrande våtmarker - Jönköpings län

12.3.1 Åtgärder på regional nivå – myndigheter

- Arbete med långsiktigt skydd pågår i tre områden, ytterligare fyra områden återstår innan alla utpekade myrskyddsplanområden är skyddade i Jönköpings län.
- Länsstyrelsen i Jönköpings läns våtmarkssamordnare samt handläggare för Landsbygdsprogrammet och skyddade områden driver arbetet med att anlägga och återskapa våtmarker i odlings- och skogslandskapet samt i skyddade områden.
- Från år 2003 till september år 2020 har markägare i Jönköpings län fått tillstånd att anlägga 400 hektar småvatten och våtmarker, varav 5,2 hektar under 2020.
- Under 2018 påbörjades ett arbete inom GRIP on LIFE⁸³ med att ta fram ett planeringsunderlag för anläggande och restaurering av våtmarker med fokus på ekosystemtjänster. Under 2018 – 2019 genomfördes analyser för att identifiera våtmarker som kan minska grundvattenbrist och övergödning. Under 2020 har arbetet fortsatt där även våtmarkernas roll mot översvämning inkluderats.
- Under 2019 fick Länsstyrelsen Jönköping medel av SMHI klimatanpassningsstöd⁸⁴ för att arbeta vidare med projektet ”Funktionellt vatten”. Projektet ledde till framtagande av ett nationellt verktyg⁸⁵ som sammanställer relevant geoinformation för potentiella våtmarksprojekt. Verktyget ska kunna användas nationellt och vara ett stöd i samband med ansökningar som rör anläggning av våtmarker. Verktyget kan också användas av kommuner eller intresseorganisationer som ska söka stöd inom LONA eller LOVA.
- I området Lillån-Draven så har det anlagts länets andra integrerade skyddszon (mot övergödning). Projektet är ett samarbete mellan Svenska kyrkan, arrendatorn och Länsstyrelsen i Jönköpings län. I området runt Landsjön är två våtmarksprojekt projekterade i samarbete med Jönköpings kommun.

⁸³ Skogsstyrelsen Grip on Life. [Här är länk till källa](#)

⁸⁴ SMHI Beviljade medel för klimatanpassning 2019. [Här är länk till källa](#)

⁸⁵ Länsstyrelsernas våtmarksverktyg. [Här är länk till källa](#)

- Ett projekt för att restaurera Kävsjön och Häradsösjön inom Store Mosse nationalpark pågår. Det beräknas vara färdigt till 2023.
- 2020 identifierades ett flertal värdefulla rikkärr i Jönköpings län som ska röjas med hjälp av naturnära jobb. Arbetet är planerat att pågå under hela projektperioden (2020 - 2023)
- Länsstyrelsen i Jönköpings län inväntar fortfarande ett regeringsbeslut angående ett oskyddat myrskyddsplanområde på 65 hektar som år 2015 föreslogs som Natura 2000-område.
- Inom Åtgärdsprogram för hotade arter sker en årlig skötsel av tre rikkärr i Jönköpings län.
- Ett projekt för att restaurera våtmarker inom skyddade områden i Jönköpings län pågår till och med 2021. Det omfattar 15 skyddade områden.
- Utrotningsåtgärder samt inventering av den invasiva främmande arten gul skunkkalla har fortsatt under 2020 i Jönköpings län. Under året har fler lokaler av gul skunkkalla rapporterats och totalt har vi nu sex lokaler fördelade i Tranås, Eksjö, Värnamo, Sävsjö och Vetlanda kommun. De två största bestånden finns i Vetlanda och Sävsjö kommun. Under 2020 inventerades beståndens storlek. Det största beståndet i Vetlanda kommun åtgärdades genom att plocka växtens kolvar för att på så sätt undvika fortsatt frösådd.
- Det pågår provning av en ny torvtäkt och förlängning av en befintlig torvtäkt i Jönköpings län. Därtill pågår samråd för en täkt där man samtidigt, som kompensationsåtgärd, vill restaurera ett angränsande område på mossen. Ett täkttillstånd har återkallats innan brytning hunnit påbörjas där man i stället ska utvidga ett industriområde.
- Antalet ärenden om dikesrensning ligger på knappt tio per år i Jönköpings län. Det utgör en mindre del av alla rensningar som utförs. Under åren 2014–2019 har cirka två till tre ärenden per år om tillstånd till markavvattning avgjorts. Mellan november år 2019 och september år 2020 har inget ärende gällande tillstånd för markavvattning hanterats.
- Skogsstyrelsen har under år 2020 hittills fattat fyra beslut som alla förbjuder körskador i samband med avverkningar i Jönköpings län. Besluten fattas för att förhindra slam- och sedimenttransport till diken, bäckar, sjöar och andra naturligt våta marker, samt för att förbjuda direkta körskador i eller i närheten av naturligt våta marker. Två till tre skogsägare har fått rådgivning inom Nokås-projektet för att utöka befintliga anlagda dammar eller för att skapa en ny våtmark. En har också beviljats ersättning för anläggning av våtmark.

12.3.2 Åtgärder på kommunal nivå

- Under 2020 har fem våtmarksansökningar kommit in till Länsstyrelsen i Jönköping via LONA våtmarkssatsning där alla handlar om anläggning av våtmarker. Nio LONA projekt med huvudsakligt miljömål Myllrande våtmarker pågår sedan tidigare och två avslutades under 2020.
- Sammanlagt tio våtmarksrelaterade projekt har startat med LOVA-stöd under 2020. I fyra projekt i Emåns avrinningsområde ska våtmarker anläggas. Därtill kommer två dagvattendammar i Eksjö och Värnamo kommun och en integrerad skyddszon i Gislaveds kommun. Dessutom har en projektering av ett flertal våtmarker vid Ingarpasjön och Landsjön, och en förstudie om återmeandering av Helge å påbörjats.

12.4 Tillståndet och målbedömning för Myllrande våtmarker - Jönköpings län

Länsstyrelsen i Jönköpings län bedömer även 2020 att målet inte är möjligt att nå. Det är en neutral utveckling i miljötillståndet där positiva utvecklingsriktningar (ökat bidrag och

åtgärdsarbete) och negativa utvecklingsriktningar (ökat igenväxning, invasiva arter) tar ut varandra.

12.4.1 Återskapade våtmarker och arters spridningsmöjligheter

Länsstyrelsen i Jönköpings läns kompetens inom området har ökat, vilket underlättar framtida restaureringar. Våtmarkssatsningen (2018–2020) och även det ökade anslag inom åtgärder för havs- och vattenmiljö samt de kommande stora satsningar på våtmarker har lett eller kommer att leda till flera våtmarksprojekt. Rikkärr (en våtmarkstyp som påverkas av igenväxning) kommer att åtgärdas med hjälp av naturnära jobb vilket förhoppningsvis leder till en förbättring av växt och insektsamhället.

Trots ökade resurser och arbetstakt i våtmarksarbetet är det svårt att hejda igenväxningen som är en följd av kvävenedfall och upphörd eller dålig hävd men även ett av resultat av dikning och låga vattenflöden. Många av de före detta slättermaderna betas numera, vilket ger för dålig hävd. Aktörer inom jord- och skogsbruk skulle kunna ta bättre hänsyn till våtmarkerna vid sin verksamhet.

12.4.2 Bevarade natur- och kulturmiljövärden

Resurserna för arbetet med att långsiktigt skydda våtmarkerna i myrskyddsplanen delas med resurserna för skydd av skogar och vattendrag. Detta har inneburit att skydd av våtmarker ibland prioriterats lägre, ibland på grund av avsaknad av direkta hot. Positivt är att över 19 000 hektar våtmark är skyddat, vilket utgör 94 procent av arealen inom myrskyddsplanen för Jönköpings län.

Anläggandet eller återskapandet riskerar ibland att beröra fornlämningar. Höga kulturhistoriska värden kan även finnas i det sentida odlingslandskapets våtmarker. Det är ett positivt tillskott ur kulturhistoriskt perspektiv och för det biologiska kulturarvet om nyanlagda våtmarker placeras i lägen som är historiskt riktiga eller i återskapade våtmarker.

Värdefulla våtmarker tas inte i anspråk för torvtäkt. Efter torvlagens upphörande år 2017 har intresset ökat för att bryta växttorv på befintliga energitorvtäkter. Den ökade flexibiliteten av brytning av växt- och energitorv kan i teorin skapa ett ökat behov av torvtäkter, även om det bara delvis syns i praktiken. Samtidigt kan lagförändringen leda till att befintliga täkter bryts och efterbehandlas snabbare. Därmed hinner de inte läcka ut koldioxid under lika lång tid.

De flesta ansökningar i områden där förbud mot markavvattning råder avstys in innan ansökan lämnas in. De flesta ärenden där dispens medges syftar till förstärkt avvattning på produktiv skogs- eller jordbruksmark eller i samband med byggnation och infrastrukturprojekt. Tillsynen måste öka för markavvattning och dikesrensning då resurserna bara räcker till de fall där klagomål inkommer. Antalet ansökningar kan komma att öka till följd av ökade vattenmängder i samband med ett ändrat klimat.

12.4.3 Hotade arter och återställda livsmiljöer

I Jönköpings län är 85 våtmarksarter rödlistade varav 35 är hotade⁸⁶. Enligt Sveriges rapportering är det en otillfredsställande till negativ utveckling för högmossar, rikkärr och öppna mossar och

⁸⁶ ArtDatabanken, rödlistan 2020. [Här är länk till källa](#)

kärr i den boreala zonen⁸⁷. Arealen sumpskogar utanför skyddade områden har, enligt riksskogstaxeringen, haft en nedåtgående trend i länet sedan mitten på 1990-talet⁸⁸.

12.4.4 Främmande arter och genotyper

Invasiva främmande arter kan komma att bli ett stort problem på vissa våtmarker i länet om inte åtgärder vidtas. I Jönköpings län finns gul skunkkalla på sex lokaler, varav två hyser mycket stora bestånd.

Myllrande våtmarker kopplar främst till Agenda 2030-mål 15. Ekosystem och biologisk mångfald och 6. Rent vatten och sanitet, men även indirekt till mål 3. Hälsa och välbefinnande

⁸⁷ Sveriges arter och naturtyper i EU:s art och habitatdirektiv. Resultat från rapportering 2019 till EU av bevarandestatus 2013–2018. [Här är länk till källa](#)

⁸⁸ Länsstyrelserna, 2015. Miljöövervakning, Miljötillstånd i skog. Uppföljning av miljötillståndet i skogslandskapet baserat på riksskogstaxeringen. [Här är länk till källa](#)

13 Ett rikt odlingslandskap Jönköpings län

13.1 Sammanfattning för Ett rikt odlingslandskap - Jönköpings län

Åkermarkens tillstånd i Jönköpings län är överlag bra då en stor del av består av vall. Det går att ana en positiv trend för arealen betesmark och antalet betande djur. Däremot visar nationell miljöövervakning på en negativ trend för biologisk mångfald. För att vända trenden pågår insatser kring grön infrastruktur och biologisk mångfald där intresset för naturvårdande insatser ökat. Även arbetet med länets livsmedelsstrategi har tagit fart och intresset för lokalproducerat har ökat. För att behålla ett aktivt jordbruk i länet behöver lönsamheten öka.

13.2 Utveckling i miljön och målbedömning för Ett rikt odlingslandskap i Jönköpings län

Nej, miljö kvalitetsmålet är inte uppnått och kommer inte kunna nås med befintliga och beslutade styrmedel år 2020. Det går att se en negativ utveckling i miljötillståndet nu och framåt de närmaste åren.

13.3 Åtgärdsarbete för ett rikt odlingslandskap - Jönköpings län

13.3.1 Åtgärder på regional nivå – myndigheter

- Länsstyrelsen i Jönköpings län har tagit fram en rapport gällande exploatering av jordbruksmark och vilka effekter förlusten får på livsmedelsproduktionen⁸⁹. Underlaget är ett stöd för kommunerna i samhällsplaneringen att värdera jordbruksmark i samband med översiktsplanering och detaljplanering.
- Med finansiering från landsbygdsprogrammet (LBP) har Länsstyrelsen i Jönköpings län anordnat fältvandringar i naturbetesmarker med fokus på optimal skötsel för natur- och kulturvärden i kombination med optimal skötsel av betesdjur. Detta ofta tillsammans med externa experter och med inriktning på får, häst eller nöt.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län har via LBP genomfört kurser om bland annat jordkällare, hamling, röjning i betesmark, rationella och ekonomiska sätt att hålla betesdjur över vintern eller att förebygga sjukdomar och parasitangrepp hos betande djur. Ett nytt projekt ”Nya jobb” har startats, som bland annat ska stötta upp länets Livsmedelsstrategi.
- Med värde trakter inom grön infrastruktur som utgångspunkt har uppsökande rådgivning och åtgärdsarbete fortsatt, främst med fokus på pollinering och fladdermusen barbastell. Samverkan på Länsstyrelsen i Jönköpings län har stärkts internt, främst gällande rådgivning, åtgärdsprogram för hotade arter, pollinering, grön infrastruktur och kulturmiljö. Det gäller även externa aktörer som Skogsstyrelsen (SKS), kommuner och olika föreningar. En analys har genomförts som visar var i länet det finns lågproduktiva vallar som skulle kunna omvandlas till ängsvallar.

⁸⁹ Jordbruksmarkens värden för samhällsplaneringen Rapport 2020:15. [Här är länk till källa](#)

- Genom pollineringsuppdraget och projektet Skötsel av ängs- och betesmarker har det skapats två demo-områden i Jönköpings län om att anlägga äng. Båda områdena inledde med gräsbränning där ett tillfälle hölls som en kurs med syftet att öka användandet av metoden.
- Via Livsmedelsstrategin har event och träffar anordnats under året, bland annat en dag kring ekologisk mat i offentlig sektor tillsammans med Refarm Linné, Länsstyrelsen och Jordbruksverket, medverkan i ett Mat- och klimatseminarium under klimatveckan samt en digital andelsodlingskurs ihop med flera länsstyrelser där Jönköpings län hade flest deltagare, 16 stycken. Deltagarna från kursen får fortsatt stöd att komma igång med produktion och försäljning av livsmedel.
- LRF driver under åren 2020-2021 projektet ”Mer svenskt kött på restaurang”. Projektet finansieras via LBP. Redig mat är ett annat samarbete mellan LRF och Maxi Sydost för att gynna lokal matproduktion.

13.3.2 Åtgärder på kommunal nivå

- I Vetlanda kommun har ca 16 ha betesmark restaurerats i Pauliström och Sjunnen med bra tillgänglighet för allmänheten. Kommunen driver även ett naturvårdsprojekt finansierat av LONA-medel för att informera markägare om värden på fastigheten och för uppmuntran om fortsatt skötsel på ängs- och betesmark.
- Genom Livsmedelsstrategin har dialog- och samverkansträffar med lokala livsmedelsaktörer genomförts i flera av Jönköpings läns kommuner - Eksjö, Vetlanda och Jönköping.

13.3.3 Övriga åtgärder

- Biosfärområdet Östra vätterbranterna driver dels ett arbete för att öka kunskap om naturbeteskött hos producenter och konsumenter och dels, tillsammans med Södra, LRF, SKS, Jönköpings kommun, Friluftsförbundet och Jönköpings läns museum ett LONA-projekt som pågår tom 2021 med syfte att sprida kunskap om skogsbeten.

13.4 Tillståndet och målbedömning för ett rikt odlingslandskap – Jönköpings län

Det finns många utmaningar och behov av åtgärder för att vända trenden i odlingslandskapet. Förändringar måste ske både nationellt och regionalt vad gäller insatser som gynnar lantbruksföretag och möjligheten att leva på landsbygden. Det finns även behov av fortsatt kunskapsspridning om betydelsen av ett rikt odlingslandskap.

Jönköpings län hyser ett småbrutet landskap med stor produktion av mjölk och nötkött, vilket ger bra förutsättningar att hålla landskapet öppet. Även att jordbruksföretagen blir färre kan man se en svag positiv trend i antalet betande djur och arealen ängs- och betesmark. se 3. Anslutningen till miljöersättningarna ökar också vilket är positivt⁹⁰. Både jordbruksstöden och specifika projekt inom LBP är bidragande till den positiva utvecklingen.

För gräsmarkernas natur- och kulturvärden saknas bra regional uppföljning. Nationell miljöövervakning visar på en negativ utveckling. Problem med vildsvin har ökat markant, ett hot mot både åker-, ängs- och betesmarker.

⁹⁰ Statistikdatabas, Jordbruksverket. [Här är länk till källa](#)

För att nå målet behövs bättre anpassade stödregler och högre ersättningar tillsammans med andra styrmedel för olika åtgärder. Det är viktigt att lantbrukarens status höjs och att företagen kan vara långsiktigt lönsamma. En viktig faktor för detta är en ökad efterfrågan av lokalt producerade livsmedelsprodukter.

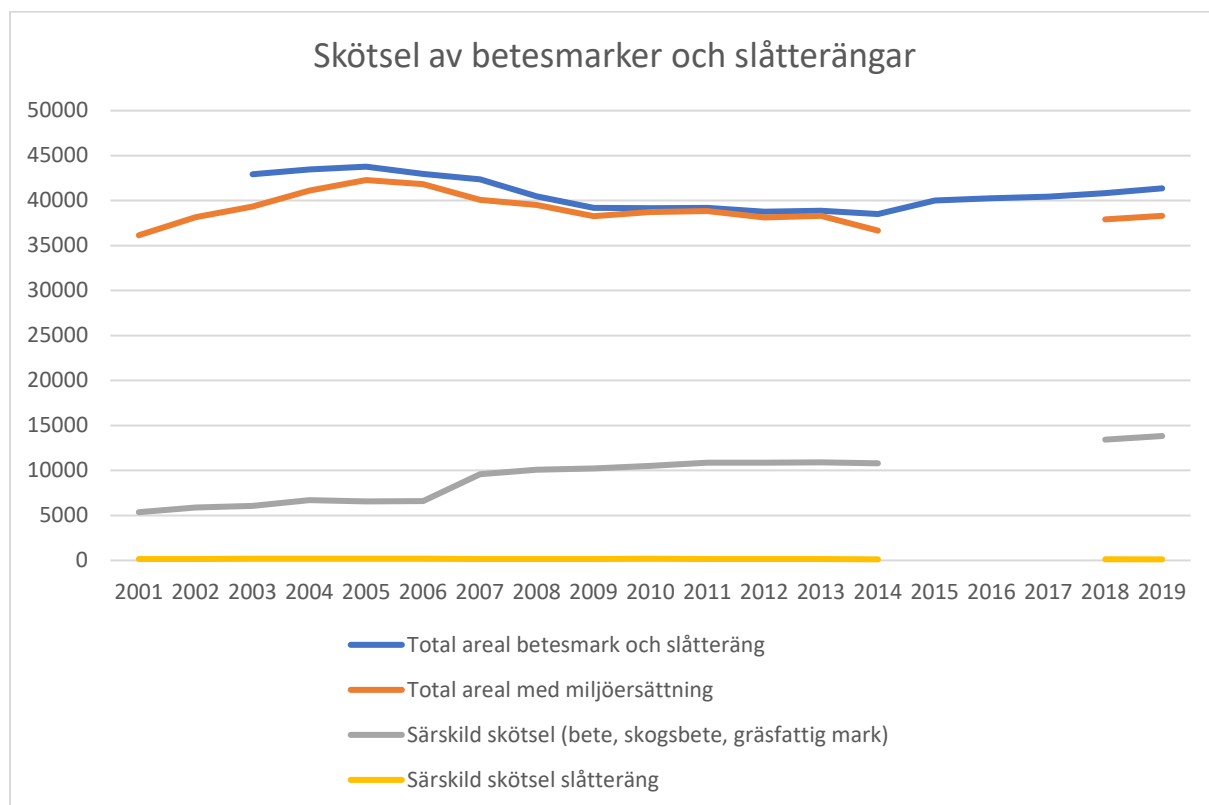

Bild 5 Diagrammet visar att totala arealen betesmark i Jönköpings län har en positiv trend. över tid generellt sett har haft en hög anslutning till miljöersättningarna och därmed finns en vilja att sköta markerna på sätt som gynnar natur- och kulturvärdena. För anslutningen till den högre ersättningen med särskild skötsel och särskilda villkor finns också en positiv trend.⁹¹

13.4.1 Markens produktionsförmåga

Jordbruksmarkens tillstånd i Jönköpings län är överlag bra då länet har en stor djurproduktion som kräver vallodling som utgjorde hela 79 % av åkerarealen 2019⁹². Av länets jordbruksmark var 24 % under omställning eller omställd för ekologisk produktion 2019⁹³. Av arealen åkermark som brukades år 1975 var 88 % ännu i bruk 2018⁹⁴. Jönköpings län är ett av fem län i landet som exploaterade störst andel jordbruksmark under åren 2011–2015, främst för bostadsbyggnation⁹⁵. Exploatering av jordbruksmark får negativa konsekvenser för både biologisk mångfald och framtida livsmedelsförsörjning.

⁹¹ Statistikdatabas, Jordbruksverket. [Här är länk till källa](#)

⁹² Statistik om Livsmedelskedjan, SJV. [Här är länk till källa](#)

⁹³ Statistikdatabas, ekologisk produktion. Jordbruksverket. [Här är länk till källa](#)

⁹⁴ Jordbrukets utveckling i Jönköpings län, Sveriges miljömål. [Här är länk till källa](#)

⁹⁵ Jordbruksverket, 2017. Exploatering av jordbruksmark 2011-2015. Rapport 2017:5. [Här är länk till källa](#)

Större efterfrågan på svenska råvaror kan skapa fler möjligheter i framtiden, speciellt om vi lyckas med utmaningarna att anpassa oss till ett förändrat klimat samt minimerar exploateringen av värdefull jordbruksmark. Under 2020 har denna betydelse märkts av då ytterligare två REKO-ringar av totalt elva startats och antalet konsumenter ökat i antal. Jönköpings kommun har beslutat om att en ändrad planeringsinriktning omedelbart ska genomföras där utgångspunkten för framtiden är att exploatering av brukningsvärd jordbruksmark inte ska ske⁹⁶.

13.4.2 Ekosystemtjänster och friluftsliv

En översiktlig kartläggning av ekosystemtjänster i Jönköpings län visar att länet klarar sig rätt bra när det gäller de försörjande ekosystemtjänsterna, där vallodling och mjölk/nöt-produktion är stora bidragande faktorer, men att de reglerande tjänsterna är färre. Kartläggningen har legat till grund för en beskrivning av hur länets ekosystemtjänster kan nyttjas och förstärkas för att mildra effekter av långvarig torka. Gällande friluftsliv nyttjar färre odlingslandskapet (63-77 %) jämfört med skogen (94 %)⁹⁷. Tillgängligheten är betydelsefull för förståelsen för de ekosystemtjänster landskapet ger. En kartläggning av naturområden för friluftsliv behövs där även jordbrukslandskapet ingår. Under 2020 har intresset ökat för agrara kulturmiljöer för rekreation.

13.4.3 Biologisk mångfald

Det märks ett ökat intresse för återskapandet av ängsmark och andra naturvårdande insatser från markägare för att stärka den biologiska mångfalden i Jönköpings län. Detta ihop med en fortsatt trend ökande areal ängs- och betesmarker samt antal betesdjur kommer förhoppningsvis ge positiv effekt på biologisk mångfald på sikt. Dock kan det ta tid innan resultat kan ses. Antalet rödlistade arter knutna till odlingslandskapet har år 2020 ökat jämfört med år 2015 enligt rödlistan⁹⁸. Även i Artikel 17 i Art- och habitatdirektivet är trenden fortsatt negativ för arter och naturtyper i odlingslandskapet⁹⁹.

Antalet ansökningar för restaurering ökar för varje år och visar på en vilja att hålla landskapet öppet. Många unga lantbrukare ställer vid ägarskifte om från mjölk- till köttproduktion och behöver då mer naturbetesmark. Stödet är en viktig uppmuntran för att ta sig an de mer skötselkrävande naturbetesmarkerna istället för att beta åkermark.

Förändring i koncentrationen av betesdjur när lantbruksföretagen blir större men färre kan leda till en försämrad skötsel av betesmarkerna vilket är en utmaning. Därför är det viktigt att ta tillvara engagemanget i bygderna genom fortsatt kostnadsfri rådgivning. Projekt för samverkan och nätverkande kan ha en stor betydelse inom grön infrastruktur där landskapsbilden får ta en större plats, vilket ger större effekt på lång sikt.

13.4.4 Kulturmiljöer

Miljöövervakning inom kulturmiljöområdet saknas vilket gör det svårt att bedöma utvecklingen gällande kulturlämningar i odlingslandskapet. Länsstyrelsens uppföljning visar dock att en förändrad hävd påverkar länets kulturmiljöer. Jordbrukens ekonomiska förutsättningar är av

⁹⁶ Jordbruksmarkens värden för samhällsplaneringen Rapport 2020:15. [Här är länk till källa](#)

⁹⁷ Naturvårdsverket Uppföljning av målen för friluftslivspolitiken 2019. [Här är länk till källa](#)

⁹⁸ ArtDatabanken, rödlistan 2020. [Här är länk till källa](#)

⁹⁹ Naturvårdsverket Arter och naturtyper – statusrapport 2019. [Här är länk till källa](#)

avgörande betydelse för underhållet av byggnader, hägnader och andra fysiska strukturer. Borttagna kulturmiljöstöd samt lättnader i det generella biotopskyddet bedöms ha en negativ inverkan på jordbrukslandskapets kulturmiljövärden på längre sikt.

Miljömålet har koppling till Agenda 2030-målen 2. Ingen hunger, 8. Anständiga arbetsvillkor och ekonomisk tillväxt, 9. Hållbar industri, innovationer och infrastruktur, 12. Hållbar konsumtion

14 God bebyggd miljö Jönköpings län

14.1 Sammanfattning för god bebyggd miljö - Jönköpings län

Kommunernas medvetenhet ökar kring hållbarhetsfrågor i samhällsplanering. Stärkt kompetens, mer resurser och aktuella underlag skapar förutsättningar för att nå en god bebyggd miljö. Det är dock stora utmaningar med att nå målet eftersom många intressen konkurrerar. Ibland saknas övergripande långsiktighet som tar hänsyn till alla tre hållbarhetsperspektiv, social, ekonomisk och ekologisk hållbarhet..

14.2 Utveckling i miljön och målbedömning för god bebyggd miljö – Jönköpings län

Nej, miljö kvalitetsmålet är inte uppnått och kommer inte kunna nås med befintliga och beslutade styrmedel och åtgärder år 2020. Utvecklingen är neutral.

14.3 Åtgärdsarbete för god bebyggd miljö - Jönköpings län

14.3.1 Åtgärder på regional nivå – myndigheter

- Länsstyrelsen i Jönköpings län har fortsatt arbetet med att utveckla och implementera en metod, med tillhörande webbverktyg, som kan användas av kommunerna för översiktlig bebyggelseinventering. Kommunerna kan också söka medel, ett så kallat uppmaningsbidrag, från det statliga kulturmiljöanslaget till stöd för genomförandet.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län arrangerar aktiviteter (exkursioner, informationsmöten med mera) i syfte att främja kunskapsutbytet angående kulturmiljövärden i plan- och bygglagsprocessen i ett gemensamt nätverk tillsammans med länets kommuner.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län har genom Jönköpings läns museum låtit inventera historiskt värdefull bebyggelse som är särskilt utsatt vid översvämning inom en stadsdel i Jönköping. Inventeringen har skett inom ramen för arbetet med översvämningsdirektivet. Inventeringen syftar till att utgöra underlag vid prioriteringar av åtgärder för att minska skador i samband med översvämning.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län har arrangerat två seminarier med fokus klimatanpassning i översiktsplan och hur kommuner kan arbeta för att uppfylla bestämmelserna om risk för naturolyckor i översiktsplan, enligt plan- och bygglagen.
- Stödet till kommunernas kulturmiljöarbete i samhällsplaneringen har bland annat inneburit ett tillskott av personella resurser vid Länsstyrelsen i Jönköpings län. Tjänsten har finansierats genom projekt inom ramen för det statliga kulturmiljöanslaget. Detta har inneburit en ökad möjlighet att stödja kommunerna genom vägledning i deras arbete med att ta fram kunskapsunderlag, bedöma kulturmiljöfrågor samt i arbetet med nya översikts- och detaljplaner.
- Region Jönköpings län har antagit en klimatanpassningsplan för att få en översiktlig riskbedömning kring nuvarande och framtida risker kopplat till klimatförändringar.
- Region Jönköpings län har genomfört utbildningar för att öka kompetensen hos kommunernas bygglovshandläggare inom energihushållningskapitlet i Boverkets byggregler.

- I åtgärdsprogrammet Hälsans miljömål finns ett flertal åtgärder som bidrar till att nå målet, såsom åtgärder som avser ökad återvinning av avfall, kulturmiljö samt ekologisk kompetens på kommunerna.¹⁰⁰
- I grön handlingsplan ingår flera åtgärder riktade mot målet, bland annat åtgärder kopplat till tätortsnära natur, grön infrastruktur och friluftsliv¹⁰¹. Genom att koppla samman dessa uppdrag finns många vinster och möjligheter till samverkan för att nå miljömålen.

14.3.2 Åtgärder på kommunal nivå

- Inom Miljösamverkan i Jönköpings län har tillsyn av flerbostadshus genomförts för att höja standarden på boenden som inte lever upp till miljöbalkens krav samt skapa bra boendeförhållanden för hyresgästerna. Tillsynsprojektet bidrar även till en ökad samsyn av tillsynen i länet samt underlag och utbildningar för att höja kompetensen hos inspektörerna.
- För att bevara och främja tätortsnära naturområden har flera kommuner inventerat och kartlagt socialt viktiga naturområden och inkluderat kartmaterialet i sina planeringsunderlag.
- Jönköpings kommun satsar på att göra friluftslivet tillgängligt för flera olika målgrupper, bland annat med fokus på barn och människor med olika former av funktionsnedsättning.
- Aneby kommun arbetar med hållbarhet i förskolan, för att lära barnen om bland annat avfallshantering och risker med nedskräpning.
- Habo kommun har tagit fram ett nytt lekmiljöprogram för att skapa större, grönnare, spännande och attraktiva lekmiljöer¹⁰².
- Åtta av länets tretton kommuner arbetar aktivt med översiktsplanering, med kommuntäckande planer eller fördjupningar. Flertalet kommuner arbetar mer medvetet med hållbarhetsfrågor i översiktsplaneringen.

14.3.3 Åtgärder inom näringslivet

Inga åtgärder med koppling till näringslivet har rapporterats in.

14.4 Tillståndet och målbedömning för god bebyggd miljö, Jönköpings län

Utvecklingen bedöms neutral då flera positiva trender såsom kommunernas arbete med översiktsplaner motverkas av negativa trender såsom ett ökat resande, konflikt med kulturmiljövärden, en ohållbar resursanvändning och möjlig förlust av gröna ytor vid förtätning. Generellt har kommunernas arbete med klimat- och energifrågor ökat, vilket exempelvis syns genom åtgärder inom Klimatklivet, strategier och att cykelprogram. Eftersom kvinnor och mäns resandemönster generellt skiljer sig åt är satsningar på cykel- och kollektivtrafik viktiga för att uppnå en mer jämställd transportinfrastruktur. Samtidigt syns en utveckling av allt högre bilanvändning då antalet personkilometer har ökat. Trots vissa genomförda förbättringar återstår stora utmaningar för att nå en hållbar samhällsplanering.

¹⁰⁰ Hälsans miljömål - Åtgärdsprogram 2016-2020. [Här är länk till källa](#)

¹⁰¹ Grön handlingsplan. [Här är länk till källa](#)

¹⁰² Habo kommuns lekmiljöprogram. [Här är länk till källa](#)

14.4.1 Bebyggelsestruktur och transporter

Flera kommuner har tagit fram planeringsunderlag om till exempel trafik, grönstruktur, bostadsförsörjning, bebyggelseutveckling och kulturmiljö, som ska utgöra underlag för framtida beslut om markens användning i riktning mot en god bebyggd miljö. Dock har många kommuner svårt att avsätta resurser för att arbeta strategiskt med underlag.

Efter de senaste årens extrema väderhändelser med vattenbrist, värme, torka och kraftiga skyfall och översvämningar som följd, får frågor som rör skydd av befintlig bebyggelse och infrastruktur samt klimatanpassning av nybyggnation större dignitet. Nya underlag i form av fördjupade underlag för ras, skred samt erosion, skyfalls- och översvämningsskarteringar ger kommunerna bättre förutsättningar i klimatanpassningsarbetet. Dock är det svårare att genomföra sådana åtgärder som kräver extra resurser eller bygger på frivillighet som inte kan härledas till något lagrum. Här finns en mållkonflikt inom arbetet med klimatanpassning. Det finns ett särskilt behov att förstärka det befintliga klimatanpassningsarbetet här och för att göra det krävs ett fördjupat arbete av centrala myndigheter.

Arbetet med identifiering av bebyggelsens kulturhistoriska värden pågår, men det saknas antikvarisk kompetens på kommunerna, cirka hälften anger att de har tillgång till sådan kompetens. Elva av länets tretton kommuner har kulturmiljöunderlag i någon form, men flertalet av underlagen behöver uppdateras, där anges brist på finansiering som en anledning. Styrmedel genom etappmål skulle kunna ge kommunerna, som är de viktigaste aktörerna, en tydligare hjälp och riktning för sitt arbete. Förutsättningarna för att hitta hållbara lösningar försvåras av bristen på underlag och kompetens. Detta bidrar även till att förstärka intressekonflikter mellan olika samhällsintressen. Nybyggnation och förändring av befintliga byggnader, till exempel vid förtätning, innebär ofta en negativ påverkan på kulturmiljöns värden i och i anslutning till tätorter.

Ekologisk kompetens varierar hos kommuner, vilket minskar förutsättningarna för att dessa värden ska kunna tillvaratas på ett hållbart sätt i den fysiska planeringen och i beslut.

Nio av länets kommuner hade en ökad befolkning under 2019. Elva av tretton kommuner bedömer att det är underskott på bostäder i kommun som helhet vilket är en allvarlig situation¹⁰³. För särskilda grupper såsom ungdomar, studenter och nyanlända är situationen också kritisk och flera kommuner bedömer att det är underskott på bostäder. Bostadsbristen är i första hand knuten till kommunernas centralorter. Exploatering sker både genom förtätning och genom att oexploaterad mark tas i anspråk. Komplexiteten är högre i de städer som har ett större tryck på bostäder. En förtätning är bra ur flera resursperspektiv, men ställer också krav på platsens lämplighet och väl genomarbetade planer. Trycket på bostäder och risken att förlora investerare verkar leda till att mycket makt hamnar hos byggherren.

Ytterligare en aspekt som Länsstyrelsen uppmärksammat vid planläggning av tidigare oexploaterad mark är svårigheten att ta tillvara de värden som finns på platsen, till exempel kopplat till grön infrastruktur och friluftsliv.

¹⁰³ Analys av bostadssituationen i Jönköpings län 2020, Meddelande nr 2020:14. [Här är länk till källa](#)

14.4.2 God livsmiljö

14.4.3 *Tillgång till naturområden i närheten till bostaden är bland annat viktig för vår fysiska och psykiska hälsa, rekreation och friluftslivsutövande. Kopplingen till den gröna infrastrukturen och friluftslivsmålen är en förutsättning för god livsmiljö. I Jönköpings län uppger 75 procent att de har mindre än en kilometer till ett naturområde som erbjuder möjlighet till naturupplevelse och rekreation. För hela Sverige är motsvarande siffra 68 procent.¹⁰⁴Byggandet och resurshushållning*

Den totala mängden hushållsavfall har inte minskat mellan år 2018 och 2019, däremot har mängden matavfall minskat¹⁰⁵. En orsak kan vara det arbete som pågår med matsvinn inom kommunal och regional verksamhet. För att minska mängden avfall krävs en minskad och mer hållbar konsumtion samt en utveckling mot en cirkulär ekonomi.

Miljö kvalitetsmålet kopplar främst till Agenda 2030-målen 3. Hälsa och välbefinnande, 11. Hållbara städer och samhällen, 12. Hållbar konsumtion och produktion samt 13. Bekämpa klimatförändringarna.

¹⁰⁴ Naturvårdsverket Uppföljning av målen för friluftslivspolitiken 2019. [Här är länk till källa](#)

¹⁰⁵Avfall Sverige. [Här är länk till källa](#)

15 Ett rikt växt- och djurliv Jönköpings län

15.1 Sammanfattning för Ett rikt växt- och djurliv - Jönköpings län

Förutsättningar för att nå målet skapas genom arbete med skydd och skötsel av områden, åtgärdsprogram för hotade arter, bekämpning av invasiva främmande arter, satsning på pollinatörer och handlingsplan för grön infrastruktur. Många insatser pågår eller har genomförts, men inte i tillräcklig omfattning. Den biologiska mångfalden måste prioriteras högre med både ökat ansvarstagande och större naturvårdshänsyn, inom alla sektorer, för att målet ska kunna nås.

15.2 Utveckling i Miljön och målbedömning för Ett rikt växt- och djurliv - Jönköpings län

Nej, miljö kvalitetsmålet är inte uppnått och kommer inte kunna nås med befintliga och beslutade styrmedel år 2020. Det går att se en negativ utveckling i miljö tillståndet nu och framåt de närmaste åren.

15.3 Åtgärdsarbete för Ett rikt växt- och djurliv - Jönköpings län

15.3.1 Åtgärder på regional nivå – myndigheter

- Under perioden 1 oktober 2019 till 30 september 2020 har Länsstyrelsen i Jönköpings län skyddat totalt 54 hektar mark som natur- och kulturresevat, biotopskyddsområden och naturvårdsavtal. Jönköpings kommun har under samma period skyddat 14 hektar mark i ett naturvårdsavtal.
- Skogsstyrelsen kommer under år 2020 att fatta beslut om drygt 16 hektar biotopskydd, fördelat på tre fastigheter i Jönköpings län. Cirka tio stycken skogsägare har fått rådgivning för natur- och kulturvårdande åtgärder inom Nokås-projektet. Rådgivningsprojektet LBP – skogens miljövärden pågick fram till sista augusti 2020, där 31 skogsägare har fått rådgivning för natur- och kulturvårdande åtgärder.
- Skogsstyrelsen har fram till den 27 oktober 2020 fattat 8 beslut om begränsningar vid avverkningsanmälningar i Jönköpings län. Av besluten gäller sex stycken begränsningar för att skydda knärot. Ett beslut är tidsbegränsat och gäller häckande havsörn och ett beslut är en anpassad avverkning för att skydda och gynna fladdermusen barbastell.
- Genomförandet av åtgärdsprogram för hotade arter i Jönköpings län har bland annat resulterat i fortsatt skötsel av 1,5 hektar rikkärr, åtgärder för insekter och skötsel av fyra vityxnelokaler.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län har genomfört utbildningar och fältträffar för kommunerna med fokus på pollineringsfrämjande skötsel och åtgärder för att öka förekomsten av livsmiljöer och blommande marker. En gemensam samverkansyta har upprättats för att underlätta dialog och erfarenhetsutbyten.
- En fältvandring riktad mot länets golfklubbar har genomförts av Länsstyrelsen i Jönköpings län i samverkan med Svenska Golfbundet för att inspirera till skötsel som stärker biologisk mångfald och särskilt främjar pollinatörer.
- Länsstyrelsen i Jönköping län har ökat informationsinsatserna om invasiva främmande arter. Bland annat Skypemöten riktade till kommunerna. Utöver mötena har även en

gemensam samverkansyta för kommunerna upprättats för att underlätta dialog och erfarenhetsutbyten. Information har spridits i media och informationsmaterial har tagits fram för bland annat fältpersonal.

- Åtgärder mot invasiva främmande arter har genomförts av Länsstyrelsen i Jönköpings län, bland annat mot gul skunkkalla och jätteloka. Ett flertal Naturreservat har inventerats med avseende på jätteloka och jättebalsamin, och inventering av sjögull har genomförts i några sjöar.
- Med värdetrakter inom grön infrastruktur som utgångspunkt har uppsökande rådgivning och åtgärdsarbete fortsatt i Jönköpings län, främst med fokus på pollinering och fladdermusen barbastell. År 2020 har fyra markägare och en arrendator fått rådgivning. Åtgärder som genomförs finansieras framförallt av Landsbygdsprogrammet, men även av Skogsstyrelsen.
- Med stöd från åtgärdsprogram för hotade arter och trädprojekt via Landsbygdsprogrammet i Jönköpings län kommer cirka 175 träd att beskäras, frihuggas eller restaureringshamlas under år 2020.
- Var finns pengarna?¹⁰⁶ är en sammanställning som ska underlätta för kommuner, föreningar, vattenråd, företag, markägare och andra aktörer som vill arbeta med miljöförbättrande åtgärder.

15.3.2 Åtgärder på kommunal nivå

- I Jönköpings län har nio LONA-projekt som syftar till att stärka förutsättningarna för pollinatörer beviljats. Projekten omfattar bland annat restaurering och omvandling av tätortsnära marker till ängsmarker, anläggande av boplatser och utbildningar.
- Ett flertal LONA våtmarksprojekt har lett till skapande av våtmarksytor, som i sin tur gynnar den biologiska mångfalden. Exempelvis har Emånförbundet i Eksjö kommun restaurerat Bocksjön och Värnamo kommun har anlagt ett flertal mindre våtmarker i friluftsanläggningen Borgen Outdoor.
- Jönköpings kommun har påbörjat en handlingsplan gällande invasiva främmande arter.

15.3.3 Åtgärder inom näringslivet

- Södra genomför insatser för att öka andelen tall i landskapet genom projektet ”Kraftsamling tall”.
- Viltstammar i balans 2.0¹⁰⁷ är ett samarbetsprojekt som drivs av LRF och syftar till att öka kompetensen kring skog och vilt för att på sikt skapa viltstammar i balans med betesresurser och landskapet i stort.
- Det delvis EU-finansierade projektet Grip on Life startade under 2018¹⁰⁸. I detta projekt samarbetar myndigheter, skogsägarföreningar och intresseorganisationer för att skydda och utveckla naturvärden vid vattendrag och våtmarker i skogslandskapet.

¹⁰⁶ Var finns pengarna? Rapportnummer 2020:24. [Här är länk till källa](#)

¹⁰⁷ Viltstammar-i-balans-2.0. [Här är länk till källa](#)

¹⁰⁸ GRIP on LIFE. [Här är länk till källa](#)

15.4 Tillståndet och målbedömning för Ett rikt växt- och djurliv - Jönköpings län

Trots att det görs en mängd åtgärder bedöms målet inte vara möjligt att nå till nuvarande målår 2020 med befintliga eller beslutade styrmedel. En negativ utveckling i miljötillståndet syns nu och framåt de närmaste åren. Bedömningen av målet är dessutom beroende av de andra miljö kvalitetsmålen utveckling. Lagstiftning som Miljöbalken och Skogsvårdslagen är viktiga instrument, men trots lagar och regler är bristande naturvårdshänsyn inom jord- och skogsbruk en av de största orsakerna till att målet inte nås. En stor utmaning är att få djuren att gå på naturbetesmarkerna istället för på åkermark då värdena blir lidande när hävden blir alldeles för svag. En annan faktor som motverkar målet är den fortsatt ökade grandominansen i landskapet. De något minskade betesskadorna på tall i länet indikerar ett trendbrott som förhoppningsvis kan förstärkas och leda till ökad plantering av tall och lövträd.

För att motverka negativa habitatförändringar och överexploatering krävs samverkan och planering på landskapsnivå, samt med hänsyn till klimatanpassning. Detta sker delvis i arbetet med grön handlingsplan, som är väl förankrad både internt på Länsstyrelsen och externt i länet.

De åtgärder som genomförts förväntas ge resultat på lång sikt. I vissa fall saknas kunskap om vilka åtgärder som krävs för att nå målet.

15.4.1 Gynnsam bevarandestatus och genetisk variation

Den senaste nationella rapporteringen till EU 2019 visar att däggdjur, trollsländor och många kärllväxter generellt sett klarar sig bra medan skalbaggar och fjärilsarter, varav många är pollinatörer, får det svårare att överleva på lång sikt. Gräsmarker är en av naturtyperna som har sämst bevarandestatus i Sverige. Även skogsnaturtyper och skalbaggar som är beroende av gammal skog och död ved har dålig status. Den tydligaste förbättringen i status syns för fladdermöss, bland annat på grund av genomförda åtgärder som gynnar äldre skog och återställande av våtmarker¹⁰⁹.

15.4.2 Påverkan av klimatförändringar

I Jönköpings läns Gröna handlingsplan¹¹⁰ inkluderas klimatanpassningsfrågorna. Utöver det avslutades klimatanpassningsprojektet ”Funktionellt vatten, del 2”¹¹¹, som har lett till ett webbaserat kartstöd, vilket i sin tur kan leda till fler våtmarksprojekt.

15.4.3 Ekosystemtjänster och resiliens

Älgstammen har liksom förra jaktåret fortsatt att minska något i Jönköpings län. Betesskador orsakade av älg i brukad skog är dock fortfarande oacceptabelt höga, men något minskande (12 % årsskador). På brukad skogsmark är också förekomsten av RASE (rönn, asp, sälk och ek), som bedöms kunna bli trädbildande, mycket liten. Trenden är däremot positiv gällande ståndortsanpassning i form av tallplantering på mager mark. Sedan år 2016 har andelen tall ökat från 24 till 40 procent.

¹⁰⁹Naturvårdsverket Arter och naturtyper – statusrapport 2019. [Här är länk till källa](#)

¹¹⁰ Grön handlingsplan. [Här är länk till källa](#)

¹¹¹ SMHI Beviljade medel för klimatanpassning 2019. [Här är länk till källa](#)

15.4.4 Främmande arter och genotyper

Ett av hoten mot biologisk mångfald är invasiva främmande arter (IAS). I Jönköpings län är för närvarande fem av de EU-listade arterna etablerade; jätteloka, jättebalsamin, smal vattenpest, gul skunkkalla och signalkräfta. Jätteloka och jättebalsamin är spridda i hela länet. Utöver de EU-listade arterna finns ytterligare arter som är invasiva och bekymmersamma för den biologiska mångfalden, bland annat parkslide, vattenpest och sjögull. Inrapporteringen till Artportalen har ökat under 2020, men än är långt ifrån alla fyndplatser inrapporterade.

15.4.5 Grön Infrastruktur

Arbetet med Grön Infrastruktur i Jönköpings län görs framförallt genom den gröna handlingsplanen. Under 2020 har fokus legat på markägarperspektivet och projektet ”GI på fastighetsnivå” har initierats för att konkret jobba med råd och åtgärder på fastighetsnivå.

15.4.6 Biologiskt kulturarv

Måluppfyllelsen påverkas av att miljöersättningarna för kulturmiljöer i landskapet togs bort när nuvarande programperiod infördes, vilket har försvårat skötsel och bevarande av kulturelement.

Länets två kulturresevat, Högarps by och Åsens by, är agrara miljöer där småskaliga och ålderdomliga odlingslandskap bevaras. Målet att åkrarna inom Åsens by enbart ska sås in med äldre sädeslag och potatis har i huvudsak genomförts. Inom Högarp kommer odlingarna utvecklas med ytterligare ytor där äldre växtsorter kommer brukas. De båda reservaten förvaltar och synliggör det biologiska kulturarvet, såsom traditionella metoder i småskaligt skogsbruk, lieslätter, hamling av träd samt bevarandet av lantrasdjur.

15.4.7 Tätortsnära natur

Arbetet med tätortsnära natur i kommunerna varierar, i vissa kommuner råder brist på hänsyn gällande skogliga natur- och kulturvärden och andra har kommit långt gällande planer och mål som främjar naturvärden och tillgängliggörande av friluftsliv i kommunala skogar. Flera kommuner arbetar aktivt med pollineringsfrämjande åtgärder, exempelvis inom LONA-projekt. Samtidigt återstår stora arealer kommunal gräsmark med potential att på bättre sätt bidra till biologisk mångfald och det är en utmaning att integrera detta i den löpande skötseln.

Främst kopplar Ett rikt växt och djurliv till mål 15. Ekosystem och biologisk mångfald, men även följande hållbarhetsmål; 3. Hälsa och välbefinnande, 6. Rent vatten och sanitet, 8. Anständiga arbetsvillkor och ekonomisk tillväxt, 9. Hållbar industri, innovationer och infrastruktur, 11. Hållbara städer och samhällen, 12. Hållbar konsumtion och produktion och 13. Bekämpa klimatförändringarna.